

UNIVERZA V NOVI GORICI
FAKULTETA ZA HUMANISTIKO

**PESNIŠKA BESEDILA V ŠTEMPIHARSKIH PUBLIKACIJAH:
LITERARNOZGODOVINSKI VIDIK**

DIPLOMSKO DELO

Živa Strnad

Mentor: doc. dr. Ana Toroš

Nova Gorica, 2014

ZAHVALA

Najprej bi se zahvalila mentorici doc. dr. Ani Toroš, ki mi je z nasveti in predlogi pomagala pri pisanju diplomske naloge. Zahvala gre tudi uslužbencem Kosovelove knjižnice v Sežani in Narodne in študijske knjižnice v Trstu za neizmerno potrpljenje in pomoč pri iskanju določenih virov in literature. Rada bi se zahvalila tudi Bogomili Kravos in Nastji Colja za vse podatke in nasvete.

Zahvaljujem se tudi svoji družini, vsem »nonam« in »nonotom« za dolge ure varstva otrok in spodbujanje pri težavah, ki so se pojavljale skozi vsa leta študija in v procesu pisanja diplomske naloge.

Posebna zahvala pa gre mojemu dragemu Goranu. Brez tebe mi ne bi uspelo. Hvala.

NASLOV

Pesniška besedila v Štempiharskih publikacijah: literarnozgodovinski vidik

IZVLEČEK

V diplomski nalogi so predstavljena pesniška besedila v štempiharskih publikacijah, ki so izhajale med obema vojnama v Trstu. Skozi analizo motivov in tem v štempiharski poeziji se je pokazalo, da je nacionalna tematika srž štempiharske poezije kot odgovor na dejanja fašizma na Tržaškem. S tega vidika so predstavljene tudi štempiharske parodije slovenskih pesmi, s katerimi so Štempiharji aktualizirali razmere na Tržaškem. Zadnji del diplomskega dela pa je posvečen povezavi med štempiharsko poezijo in sočasno italijansko tržaško poezijo.

KLJUČNE BESEDE

Štempiharji, ilegalne skupine, štempiharska poezija, parodija, nacionalna tematika

TITLE

Poetry in publications of Štempiharji: literary and historical perspective

ABSTRACT

This bachelor's thesis presents the poetic texts published in the publications of the group "Štempiharji", which were printed in Trieste during both world wars. Analysis of the motives and themes of the "Štempiharji" poetry shows that national thematic became the basis of their poetry in response to the acts of fascism in the Province of Trieste. This point of view is also applied to the parodies by the "Štempiharji" of Slovene poems, in which they actualised the situation in the Province of Trieste. The last part of the thesis focuses on the connection between the poetry of the "Štempiharji" and contemporary Italian poetry in Trieste.

KEY WORDS

Štempiharji, illegal groups, poetry of Štempiharji, parody, the national theme

KAZALO

1 UVOD	1
2 ZGODOVINSKE RAZMERE NA TRŽAŠKEM PRED NASTANKOM PUBLIKACIJ	2
3 ŠTEMPIHARJI IN NJIHOVO DELOVANJE	4
4 ŠTEMPIHARSKE PUBLIKACIJE	6
4. 1 Štampiharski glas	6
4. 2 Štampihar – komedija.....	8
4. 3 Domača kaplja.....	8
4. 4 Štampihar	11
4. 5 Literati in štampiharsko državljanstvo	12
4. 6 Štampiharski glas	14
4. 7 Štampiharski koledar.....	14
4. 8 Plava ovca	15
4. 9 Lipa.....	16
4. 10 Vali.....	16
4. 11 Pomen parodije v štampiharskih publikacijah	16
4 POEZIJA V ŠTEMPIHARSKIH PUBLIKACIJAH.....	18
4. 1 Nacionalna tematika.....	19
4. 2 Ljubezenska tematika.....	24
4. 3 Socialna tematika	27
4. 4 Poetološka tematika.....	30
4. 5 Bivanjska tematika	33
5 LITERARNE VZPOREDNICE MED ŠTEMPIHARSKO POEZIJO IN SOČASNO ITALIJANSKO TRŽAŠKO POEZIJO	35
6 ZAKLJUČEK.....	37
7 VIRI.....	39
8 LITERATURA.....	40
9 PRILOGA.....	42

1 UVOD

V diplomski nalogi je predstavljeno delovanje ilegalne skupine Štempiharjev in njihove publikacije. To je bila skupina mladih Tržačanov, ki se je v turbulentnih 30. letih v Trstu oblikovala z enim samim namenom, to je ohranitev slovenske identitete v času prepovedi slovenskega jezika. V ta namen so izdali več publikacij, kjer so objavljali svoje literarne prispevke.

Cilji pričujoče diplomske naloge so predstaviti delovanje skupine Štempiharjev in njihove publikacije. Podrobneje se bom posvetila poeziji, ki so jo objavljali v publikacijah in jo skušala literarno ovrednotiti. Skozi analizo poezije bom prikazala, da je nacionalna tematika gonilo štempiharske poezije, saj opozarja na najpomembnejši namen samih publikacij; to je ohranjanje slovenskega jezika in kulture. Velik pomen pa imajo tudi parodije, ki so jih Štempiharji vključevali v svoje publikacije in z njimi jasno nakazali svoj odnos do italijanske kulture in tradicije.

Namen diplomskega dela ni razpravljati zgolj o štempiharski poeziji, temveč skozi predstavitev štempiharskih publikacij zaobjeti celotno udejstvovanje Štempiharjev, ki je bilo zaradi zgodovinskih razmer velikokrat ogroženo. Prav tako želim v diplomskem delu skozi analizo poezije štempiharske avtorje in njihovo poezijo umestiti v slovensko literarno zgodovino, saj so zaradi razmer in časa, v katerem so ustvarjali, njihova besedila edinstvena.

2 ZGODOVINSKE RAZMERE NA TRŽAŠKEM PRED NASTANKOM PUBLIKACIJ

Ob preučevanju Štampiharjev in štampiharskih publikacij se je nujno ozreti tudi na zgodovinski okvir tega časa, saj so bile publikacije neposredno povezane s politično, gospodarsko in družbeno situacijo na Tržaškem pred drugo svetovno vojno.

Razpad Avstro-Ogrske in prihod Trsta v Kraljevino Italijo po koncu prve svetovne vojne je za tržaške Slovence pomenil gospodarsko nazadovanje. Trst je bil nenadoma odtrgan od velikega podonavskega zaledja in je začel gospodarsko propadati, čemur je sledilo pospešeno izseljevanje ljudi v tujino. Milica Kacin Wohinz pravi, da je zasedbena uprava po navodilih italijanske vlade začela zatirati izražanje slovanstva in podpirala manifestacijo italijanstva. Slednja se je kazala v izvajanju različnih nasilnih akcij, denimo požigu Narodnega doma 13. julija 1920 (Kacin Wohinz, 2000).

Vzporedno z vzponom fašistične oblasti v Italiji se je začelo tudi raznarodovanje. Razpuščene so bile slovenske politične stranke, kulturna društva, gospodarske zadruge, finančni zavodi oziroma vse slovenske ustanove (Kacin Wohinz, 1974). Gorazd Bajc pravi, da se je v dvajsetih letih začela izrazita gonja proti slovenskemu tisku in publikacijam s tožbami, sodnimi obravnavami, napadi na slovenske tiskarne, še posebej nazorno je fašistična oblast uredila sistem cenzure (Bajc, 2010). Ukrepi, kot so Gentilejeva reforma, ki je uvedla v šole le italijanski učni jezik, poitalijančevanje slovenskih priimkov in prepoved slovenskega jezika v javnosti, so privedli do leta 1928, ko so bila uradno razpuščena vsa slovenska društva in stranke in z zakonom prepovedano javno druženje in govorjenje v slovenščini. Takrat je bilo prepovedano literarno ustvarjanje. Konec dvajsetih let so bili torej izbrisani vsi znaki, ki so na zunaj pričali o obstoju slovenske narodne skupnosti in ker so jima bila odvzeta vsa predstavništva, sta kot politični subjekt prenehali obstajati (Kacin Wohinz, 2000, str. 54).

Tako so začela vznikat ilegalna delovanja in društva. Med prvimi je bila leta 1927 ustanovljena organizacija TIGR, ki je bila prvo oboroženo antifašistično gibanje v Evropi. Tržaška veja se je imenovala Borba. V svojih akcijah je velikokrat posegla tudi po nasilju. Tako so februarja 1930 razstrelili uredništvo italijanskega fašističnega časopisa *Il popolo di Trieste*, kar je terjalo eno smrtno žrtev. Posledica te akcije je bil 1. tržaški proces, kjer so na Posebnem sodišču za zaščito države izrekli 4 smrtne obsodbe, Ferdu Bidovcu, Franu

Marušiču, Zvonimirju Milošu in Alojzu Valenčiču, ki so bili 6. septembra 1930 usmrčeni na Bazovici (Kacin Wohinz, 1990). Veliko članov razpuščenih slovenskih društev in pevskih zborov je skrivaj nadaljevalo z delom v okrilju Cerkve (veliko vlogo je imel duhovnik Vergil Šček) (Colja, 1996/1997).

Ilegalno so se začele združevati tudi različne skupine mladih po naseljih v okolici Trsta. To so bili ljudje, ki so leta aktivno sodelovali v različnih slovenskih društvih ali pevskih zborih. Kot pravi Drago Žerjal v svojih spominih, so se mnogi mladinci po letu 1927 potuhnili, nekateri pa so se sestajali ilegalno in še naprej gojili predvsem izletništvo. V tej obliki sta mladinsko gibanje in mladinska misel živela še naprej (Žerjal, 2012). Vsako naselje je imelo svojo skupino, ki je odpor proti represiji izražala na različne načine, bodisi s petjem v pevskem zboru, z izleti, s športnimi prireditvami. Še posebej nadrobno je delovanje ilegalnih skupin pred 2. sv. vojno popisal Milan Bolčič v članku *Prosvetno delo v ilegali od leta 1927 do velikih aretacij* (Bolčič, 1970). Bogomila Kravos navaja skupine: Šentjakobci, Plavčani, Prosečani, Kontovelčani, najaktivnejši pa so bili Štempiharji (Kravos, 1990).

Skupina Štempiharjev je nastala po 1. tržaškem procesu, ko so se skupine mladih, ki so se naskrivaj srečevale po slovenskih gostilnah (kjer so bili lastniki narodno zavedni Slovenci), združile v eno večjo skupino. Ime so si nadeli po »štamperlu«, kar pomeni majhen kozarček oziroma majhno merico alkoholne pijače (0,3 dl). Leta 1937 so Štempiharji obiskoval ilegalni tečaj slovenščine v Trstu, na katerem so se seznanili z zgodbo o razbojniku Jožetu Štempiharju in se preimenovali v Štempiharje¹ (Bolčič, 1954 in Kravos, 1990). Njihovo druženje in ilegalno kulturno udejstvovanje je imelo samo en namen: ohraniti slovensko narodno zavest v dobi izrazitega raznarodovanja. Danilo Benčina, eden izmed Štempiharjev pravi: »Še marsikdo /.../ se spominja, kako je tudi v najhujših časih /.../ uporno zadonela slovenska pesem iz grl tržaških mladincev.« (Benčina, 1981). Da so štempiharske publikacije odraz časa, v katerem so nastale, pojasnjuje tudi Bogomila Kravos, hči enega od štempiharjev in preučevalka štempiharskih publikacij, saj pravi, da štempiharska literatura izpoveduje tragično občutenje Slovencev na Tržaškem zaradi prepovedi druženja in svobode izražanja (Kravos, 2006).

---

¹ V diplomskem delu bom uporabljala ime Štempiharji, ker se je to poimenovanje najbolj uveljavilo.

3 ŠTEMPIHARJI IN NJIHOVO DELOVANJE

Štampiharji so si ime naredili šele po letu 1932, ko je umrl Ljubo Kovačič, ki so ga imeli za idejnega začetnika njihovega delovanja (Colja, 1996/1997). Bogomila Kravos navaja, da je bil Ljubo Kovačič bratranec bratov Vladimirja in Cirila Martelanca. Vladimir je bil tržaški publicist, veliko je pisal za *Sodobnost*, živel v Rusiji, od kjer je njegove članke v Ljubljano prinašal brat Ciril. Po pričevanju Bogomile Kravos sta Ljubo Kovačič in Vladimir Martelanc skupaj s Pinkom Tomažičem² dala pobudo za ustanovitev Štampiharjev (Kravos, 2013). Njihova gonilna sila pa so bili Štampiharji Milan Bolčič (Boljunec, 1909–Trst, 1998), Danilo Benčina (Trst, 1911–Trst, 1989) in Josip Kravos (Dobravlje, 1909–Trst, 1972)³.

Milan Bolčič je bil po končani srednji trgovski šoli zaposlen kot uradnik v odvetniški pisarni v Trstu. Med obema vojnama je deloval v mladinskih društvih, kasneje je izdajal štampiharske publikacije. Leta 1940 je bil na drugem tržaškem procesu obsojen na 15 let ječe. Po izpustitvi leta 1944 se je pridružil OF. Po vojni je bil novinar in urednik pri *Primorskem dnevniku*, sodeloval je pri številnih časopisih in društvih. Danilo Benčina je bil po končanem šolanju zaposlen pri raznih podjetjih kot elektrotehnik, z Bolčičem je sodeloval pri vseh štampiharskih publikacijah in dejavnostih. Na drugem tržaškem procesu je bil obsojen na zaporno kazen. Leta 1943 je pobegnil k ameriški vojski in se vključil v JLA. Po vojni je bil med drugim tudi tajnik uredništva *Primorskega dnevnika*.

Prav tako sta bila Bolčič in Benčina glavna izdajatelja, urednika in pisca štampiharskih publikacij, glasil skupine Štampiharjev. O njih je po vojni prvi spregovoril prav Bolčič v svojih člankih (Bolčič, 1952 in Bolčič, 1954). Med letoma 1936 in 1940 je izšlo kar deset različnih štampiharskih publikacij. To so *Štampiharski glas*, *Štampihar – komedija*, *Domača kaplja*, *Štampihar*, *Literati in štampiharsko državljanstvo*, *Štampiharski glas*, *Štampiharski koledar*, *Plava ovca*, *Lipa* in *Vali*. Zaradi fašističnega preganjanja so si pisci prispevkov v

---

² Pinko Tomažič (Trst, 1915–Opčine, 1941). Že v mladosti se je aktivno vključil v ilegalno prosvetno dejavnost mladine v Trstu, bil sprejet v mladinski oddelek Komunistične partije Italije, do leta 1935 že večkrat aretiran zaradi protifašističnega delovanja. Študiral je v Trstu in Zagrebu. Da bi se izognil imobilizaciji italijanske vojske, je leta 1935 emigriral v Jugoslavijo in se povezal s primorskimi emigranti. Leta 1937 je bil izgnan iz Jugoslavije in se vrnil v Trst. Nadaljeval je komunistično udejstvovanje, pisal list *Delo*, objavljaj prispevke v listih *Iskra* in *Plamen* s psevdonimom Kraševcevec. Leta 1940 je bil aretiran in v drugem tržaškem procesu obsojen na smrt. Usmrčen je bil leta 1941 na Opčinah (*Slovenski biografski leksikon*, 2013).

³ Josip Kravos (Dobravlje, 1909–Trst, 1972). Po poklicu je bil krojač, imel svojo krojačnico v Trstu, ki je bila pravo ilegalno prosvetno središče, saj je bil aktiven prosvetni delavec, sodeloval v številnih društvih in pevskih zborih, predvsem pri Štampiharjih. Obsojen je bil na zaporno kazen na drugem tržaškem procesu. Po pomilostitvi se je vrnil v Trst in po vojni nadaljeval s prosvetnim delom. Pisal tudi črtice in spomine in jih izdal v več zbirkah (*Primorski slovenski biografski leksikon*, 1982).

publikacijah, kot tudi vsi omenjeni Štempiharji, nadedli različne psevdonime. Večino jih je razkrila Bogomila Kravos s pomočjo očeta Josipa Kravosa, enega od najaktivnejših Štempiharjev.

Štempiharji so bili nazorsko zelo odprta družba, ki je medse sprejela vsakogar, med drugimi so na skupna druženja zahajali Pinko Tomažič, Stanko Vuk⁴ in kasneje tudi Boris Pahor. Prirejali so družabna srečanja po gostilnah, kjer so se razvile kratke varietejske zabave. Bogomila Kravos pravi, da so bile neke vrste lepljenke, kjer je posameznik povedal, kar je doma naštudiral, drugi pa so njegovo izvajanje spremljali in se aktivno vključevali z nastopi in petjem, pri tem pa je še posebej blestel Josip Kravos (Kravos, 1990). Leta 1937 so Štempiharji najeli dvorano v ulici sv. Frančiška v Trstu in se začeli sestajati kar tam. Organizirali so tudi tečaj slovenskega jezika, ki ga je vodil Milan Bolčič, pri zgodovini in jezikih pa sta mu pomagala profesorja Ferdo Kleinmayr⁵ in Josip Kosovel,⁶ včasih je predaval tudi France Bevk.

Delovanje Štempiharjev v 30. letih je bilo skoraj edino organizirano kulturno delovanje v slovenskem jeziku, njihove publikacije pa so edini literarni prispevki v slovenščini v tem času na Tržaškem, zato so neprecenljivi pričevalci časa in razmer, v katerih so nastajali. Nastja Colja pojasnjuje, da so 30. letih v Trstu izšle tudi nekatere druge publikacije (*Brinjevke, Malajda, Iskra, Plamen in Plamenica*), ki so dolgo veljale za štempiharske. Kasneje so ugotovili, da so pri njihovem nastanku nekateri Štempiharji le sodelovali. O določenih publikacijah drugih skupin izvemo samo iz štempiharskih publikacij, saj ni ohranjen noben izvod, primer je recimo publikacija *Aventinec* (Colja, 1996/1997).

---

⁴ Stanko Vuk (Miren, 1912–Trst, 1944). Študiral je na fakulteti za politične vede v Benetkah. Povezan je bil z narodnoobrambnim delom krščanskosocialne skupine, sodeloval pri ilegalnih glasilih *Tihe besede, Gmajna, Pisanice, Brinjevke* in *Malajda*. Poezijo je objavljial tudi v osrednjih slovenskih revijah, kot so *Dejanje* in *Dom in svet* itd. Leta 1940 je bil aretiran in na drugem tržaškem procesu obsojen na 15 let ječe. Po pomilostitvi se je pripravljial na odhod v partizane, ko so ga marca 1944 z ženo Danico (sestro P. Tomažiča) in prijateljem Dragom Zajcem ubili neznanci (*Slovenski biografski leksikon*, 2013). Tragično smrt zakoncev Vuk je literarno upodobil Fulvio Tomizza v romanu *Mladoporočenca z ulice Rossetti: tragedija neke manjšine* (1987).

⁵ Ferdo Kleinmayr (Koper, 1881–Trst, 1944). Učitelj na različnih šolah v Trstu, pisatelj. Veliko je pisal humoreske in črtice, sodeloval pri pripravi učbenikov za osnovne šole (*Primorski slovenski biografski leksikon*, 1982).

⁶ Josip Kosovel (Trst 1901–Trst, 1963). Učitelj in prosvetni delavec. Zaradi kulturnega delovanja in širjenja knjig med Slovenci v Trstu je bil leta 1940 aretiran in obsojen na drugem tržaškem procesu na 15 let zapora. Leta 1944 pomiloščen in se pridružil OF. Po vojni bil predsednik Narodne in študijske knjižnice v Trstu (*Primorski slovenski biografski leksikon*, 1982).

4 ŠTEMPIHARSKE PUBLIKACIJE

S kronološkega vidika se štempiharske publikacije med seboj razlikujejo predvsem po tem, da so spočetka opisovale le družabne dogodke, prispevki so imeli humorno oziroma satirično noto. Kasneje pa so prispevki v publikacijah vedno bolj literarni in z resnejšo vsebino. Poleg literarnega pomena so te publikacije tudi edini pričevalec slovenskega mladinskega gibanja med vojno. Kot že omenjeno, se veliko publikacij ni ohranilo. Zahvala, da so vsaj nekatere štempiharske publikacije preživele fašistično cenzuro in vojno vihro do danes, pa gre Bolčiču, ki je izvod vsake publikacije (vseh je bilo sedem in vsi so bili natipkani na pisalni stroj) izročil članici Štempiharjev Nadi Flego, ki jih je skrivala doma v Škednju pri Trstu, pod lesenim podom. Po vojni jih je izročila Bolčiču, ta pa Narodni in študijski knjižnici v Trstu, kjer jih hranijo še danes (Colja, 1996/1997). V nadaljevanju bom podrobneje opisala vsebino vsake publikacije, pri čemer bom natančneje predstavila štempiharske parodije pesmi znanih slovenskih literatov in njihov literarnozgodovinski pomen.

4.1 Štempiharski glas

Prva publikacija Štempiharjev je izšla v šestem letu štempiharske dobe, kot je napisano na naslovnici, oziroma med letoma 1935 in 1936. Štempiharji so namreč začeli s štetjem let ob prvem tržaškem procesu kot odgovor na fašistično štetje let. Prvo štempiharsko leto je tako od 30. septembra 1930 do 30. septembra 1931 in tako naprej (Colja, 1996/1997). V tem času je izšlo osem rednih števil *Štempiharskega glasa* in ena izredna. Vsebina prispevkov je različna, od novic o dogajanju v štempiharski družbi, pa do pregovorov, zgodbic, pozivov, poročil z zasedanj štempiharske družbe in oglasov. To je recimo primer kratke novice iz druge številke:

»RESNICA ZMAGUJE!

Pred nekaj dnevi je sedel na zatožni klopi nas spoštovani in neprekosljivi »Salumer«. Obtožen je bil, da ščipa punce. Po kratkem zaslišanju obeh strank je predsednik predlagal oproščenje radi pomanjkanja dokazov. Po malem godrnjanju je bil predlog sprejet, čeprav je gospod Pepč zahteval temeljito raziskavo.» (Štempiharski glas, 2. številka; N. N., 1935/1936)

Takih in podobnih novic v zgodnjih štempiharskih publikacijah kar mrgoli, večini pa je skupno smešenje nekega dogodka med Štempiharji, ki pa ima skrito sporočilo. Gre za to, da so Štempiharji v zgornji novici, nek dogodek, kot je neprimerno dvorjenje dekletu, izvedli celoten postopek zaslišanja na sodišču in raziskave o dogodku. Prispevek tako parodično obravnava različne fašistične komisije, ki so imele nalogo, da preverijo morebitno neupoštevanje fašističnih zakonov med Slovenci na Tržaškem. Bogomila Kravos pravi, da je tovrstno parodiranje izvorni izraz posebne utesnjenosti zaradi fašističnih represalij do slovenskega naroda (Kravos, 2006).

Nekateri prispevki so v prozni, nekateri v verzni obliki, vse pa sta prispevala Bolčič in Benčina, vključno z ilustracijami. Na uvodnih straneh sta tudi navedena s psevdonimi, kot »neodgovorni urednik Fjoketo« in »neodgovorni ravnatelj Čin-Čaj«. Bolčičevi psevdonimi so Fjoketo, Fiochetto, Milan, Fjokelovič in drugi. Benčina se je predstavljal z imeni Čin-Čaj, Čin-Čeri in Ben-Dan.

Colja pravi, da lahko skozi prispevke v *Štempiharskem glasu* spoznamo tudi notranje delovanje družbe. Tako vemo, da so ob morebitnem sprejetju novega člana morali ostali člani glasovati, upoštevati so morali določena pravila ali pa je sledila kazen (plačilo pijače ali izoliranost, saj s kaznovanim ni smel nihče spregovoriti) (Colja, 1996/1997). Omenja tudi štempiharsko posojilnico, denar, s katerim so pomagali revnejšim članom združbe in ki ga je Bolčič prejemal od Josipa Kosovela in tržaškega Narodnega sveta. Bogomila Kravos navaja, da so Narodni svet sestavljali Frane Tončič,⁷ Angelo Kukanja⁸ in Josip Kosovel (Kravos, 2013). Bili so nekakšen koordinacijski odbor vseh ilegalnih društev na Tržaškem, saj je moral iz vsake skupine nekdo poročati Narodnemu svetu, kaj v skupini pripravljajo. Narodni svet je nato prek konzulata obveščal Ljubljano o dogajanju v Trstu. O viru denarja sta bila obveščena samo Bolčič in Benčina, prav tako sta samo onadva vedela, da je Bolčič izročil vsak izvod publikacij tudi Angelu Kukanji, ki jih je nesel v Ljubljano (Colja, 1996/1997).⁹

---

⁷ Frane Tončič (Hrušica, 1893–Ljubljana, 1978). Publicist, urednik časopisov *Edinost* in *Novice* v Trstu, odvetnik v pravni pisarni dr. Furlana. Sodeloval v OF, po vojni se zavzemal za pravice Slovencev in jih zagovarjal na sodišču (*Slovenski bibliografski leksikon*, 2013).

⁸ Angelo Kukanja (Trst, 1905–Trst, 1977). Odvetnik in publicist, zaradi prispevkov za tržaške časopise bil leta 1930 obsojen in interniran v italijanski zapor. Po vrnitvi v Trst leta 1932 začel z narodnoobrambnim delom, sodeloval v OF, obsojen in zaprt na drugem tržaškem procesu. Po vojni član več upravnih svetov tržaških ustanov (*Primorski slovenski bibliografski leksikon*, 1983).

⁹ Po pogovoru z Nastjo Colja Milan Bolčič ni vedel natančno, komu so to gradivo izročili v Ljubljani, v raziskavah, ki jih je sama naredila v Ljubljani, pa publikacij ni našla (korespondenca po elektronski pošti Colja-Strnad, dne 27. april 2014).

4. 2 Štampihar – komedija

Že v *Štampiharskem glasu* je v zadnji številki napovedana nova knjiga Štempiharjev *Štampihar – komedija*, ki je izšla leta 1936. Gre za parodijo Dantejeve *Božanske komedije*, ki jo je napisal Štampe Čin-Čeri (Danilo Benčina). Zanimivo je, da s parodijo posežejo po italijanski literarni tradiciji. Izbira Dantejeve pesnitve ni naključna. Bogomila Kravos pojasnjuje, da so v »*teh verzih v režimu opevano dvatisočletno kulturo strmoglavili na štampiharsko raven*« (Kravos, 2013, str. 52).

Pesnitev se začne s Fjoketovim oziroma Bolčičevim predgovorom, v katerem razlaga, da je pesnitev v bistvu povzetek avtorjevih sanj, v katerih kot lirski subjekt potuje skozi Nebesa, Vice in Pekel (obratno kot pri Danteju, ki z Vergilom potuje skozi pekel in vice v nebesa), vodi pa ga prvi Štempihar Noe, kar je psevdonim za Ljuba Kovačiča, idejnega ustanovitelja Štempiharjev. Poimenovanje Noe ima tudi simbolni pomen, saj je bil svetopisemski Noe odrešitelj človeštva. Kot sem že zapisala, je večina parodičnih prispevkov satirično opisovala fašistične nasilje nad Slovenci, zato lahko sklepamo, da je »štampiharski« Noe odrešitelj izpod fašizma. Bogomila Kravos pravi, da je glavna značilnost pesnitve, da razkriva odnose med prijatelji, vidne napake in vrline posameznikov ter skupna pričakovanja (Kravos, 1990). Začne se v nebesih, kjer sta Noetova najboljša prijatelja Fjoketo in Komendator.¹⁰ Skozi ozko lino, ki vodi do Nebes, skušajo vstopiti tudi drugi Štempiharji, a so ostro zavrjeni. Lirski subjekt in Noe nadaljujeta pot v Vice, kjer je največ Štempiharjev, saj si zaradi grehov niso prislužili bivanja v nebesih. Po Bogomili Kravos so *Štampihar – komedijo* najverjetneje uprizorili poleg neke druge uprizoritve, a ni nobenih podatkov o tem, kako jo je občinstvo sprejelo. Ob več različnih priložnostih so Štempiharji uporabili različne odseke iz te pesnitve (Kravos, 1990).

4. 3 Domača kaplja

Spomladi leta 1937 je izšla nova publikacija Štempiharjev, imenovana *Domača kaplja*. Izšle so štiri številke. Vsebina je polna dovtipov, novic in poročil z izletov in druženj Štempiharjev. Bolčič razlaga, da je imelo poimenovanje publikacije simbolni pomen, saj so se takrat

---

¹⁰ Psevdonim Štempiharja Vladimirja Ščuke.

Slovenci lahko družili in govorili slovensko samo še v gostilnah ob kozarčku vina in so domače kaplje pomenile tudi domače besede. Obenem pa pravi, da mnogi niso razumeli simbolnega poimenovanja publikacije in so ime kritizirali (Bolčič, 1952). Ime *Domača kaplja* se navezuje tudi na parodijo Župančičeve pesmi *Naša beseda*, ki je objavljena v publikaciji.

Oton Župančič

Naša beseda

Opolnoči nihče ni vedel kam ne kod ...

Vse misli so glavó vtaknile pod perot,

obmolknil pevec, prerok je zaspal,

narod se nemim sencam je vdal,

dolgo strmél je vanje tih

in sam je onemél ob njih. –

[...]

Beseda je izšla, izšla med nami res!

Slovenska misel, vzpluj, vrzi se do nebes!

Razpni se! Po razponu tvojih kril

bo meril narod čilost svojih sil,

in – morda – treh najmlajši brat

pojde za vse usode iskat.

(*Naša beseda*; Župančič, 1959, str. 51–53)

Štopon Čunčančič

Naša kaplja

*Nastopil je dan, ko nihče ni vedel ne kam
ne kod ...*

Prazna je bila osmica, prazen bil sod,

obmolknil je pevec, štempihar zaspal,

in žalosten se nemim sencam je vdal.

Dolgo strmél vanje tih

in ves onemél je ob njih. –

Kaplja izšla, izšla med nami res!

*Štempiharska misel, vzpluj, dvigni se do
nebes!*

Razlij se! Duh tvoj premil

bo dal nam novih sil.

In – morda – najdaljši fjok-šču-čajski brat

pojde zate kedaj v »frišno« spat.

(*Domača kaplja*, 1. številka; Štopon
Čunčančič, 1937)

Avtor Štopon Čunčančič (ime aludira na Otona Župančiča, avtor pesmi je Danilo Benčina) je po Župančiču povzel prvo in dvanajsto kitico. Župančič v pesmi govori o besedah, danih od Boga. Podelil jih je vsem ljudem, a šibkejši narodi niso dobili pravice do lastne besede, zato so se morali zanj boriti. Vsebino *Naše besede* lahko povežemo z medvojnimi položaji Slovencev v Trstu, ki, kot pravi Milica Kacin Wohinz, niso imeli pravice do govorjenja in

pisanja v slovenskem jeziku (Kacin Wohinz, 2000). Ime publikacije in izbor pesmi za parodijo sta povezani, saj za obema tli želja po ohranjanju domače besede, to je slovenske besede. Kot Bolčič razlaga v članku *O štempiharski literaturi*, so se Slovenci neovirano lahko sestajali in govorili slovensko le v gostilnah zavednih Slovencev ali na osmicah.¹¹ Le tam so lahko širili »domače kaplje«, kar je simbolno ime Štempiharjev za slovenske besede (Bolčič, 1952).

V *Domači kaplji* je bil objavljen tudi prispevek *Veliko ljudsko štetje*, ki je prvi prispevek z nekoliko družbenopolitično vsebino. Vsebina prispevka se navezuje na odmevni predstavi *Prodana nevesta* in *Ero z onega sveta*, ki jih je uprizorila ljubljanska opera na gostovanju v Trstu leta 1937. Čeprav se prispevek bere kot humorni povzetek dogajanja v gledališču, vseeno ne moremo mimo satiričnih opazk proti fašistični oblasti, ki jim je preprečevala nakup vstopnic in obisk gledališča. To je še najbolj vidno v odlomku, ko se Štempiharji dogovarjajo o obisku gledališča, potem pa sledi grenko spoznanje, da »smo morali lože prepustiti raznim mestnim osličnim osebnostim.« (*Domača kaplja*, 3. številka; N. N., 1937). Nastja Colja navaja, da je Bolčič dobil denar od Narodnega sveta izrecno za nakup vstopnic za prvo predstavo. Udeležilo se je veliko tržaških Slovencev, tudi 82 Štempiharjev. Ko so fašistične oblasti videle naval Slovencev, so za drugo predstavo pokupile vse vstopnice in jih prodale italijanskim prebivalcem Trsta. Štempiharji pa so se znašli, odkupili so vse vstopnice od Italijanov, ki jih predstava ni zanimala in spet množično obiskali predstavo (Colja, 1996/1997).

Dogodka sta bila posledica političnega sporazuma med takratno italijansko in jugoslovansko vlado. Po mnogih letih ostrih nasprotovanj sta namreč italijanska in jugoslovanska vlada podpisali pogodbo, znano kot Ciano-Stojadinovičev sporazum. Primorski voditelji v emigraciji so pri beograjski vladi dosegli, da je med osnovne zahteve uvrstila vrnitev nacionalnih pravic manjšinam v Italiji, enake pravice, kot jih je imela nemška manjšina na Južnem Tirolskem in italijanska manjšina v Jugoslaviji. K Mussoliniju je bila poslana delegacija, da bi mu izročila spomenico, a je Mussolini ni sprejel, očitno zato, da ne bi priznal nikakršnega predstavništva manjšine, ki zanj sploh ni obstajala. Tako je Stojadinović dosegel ustna zagotovila o vrnitvi nekaterih nacionalnih pravic manjšini, a jih italijanska vlada ni sprejela v besedilo sporazuma. Sporazum je bil podpisan 25. marca 1937 in tako obljube do nemotene rabe slovenskega jezika, do časopisov in obnove nekaterih društev niso bile

---

¹¹ Osmica je osemdnevna prireditev, značilna za tržaško in kraško področje, na kateri so lahko kmetje doma prodajali svoje pridelke in vino.

izpolnjene. Dovolili pa so uvoz nekaterih jugoslovanskih časopisov, osvobojenih je bilo nekaj konfiniranih Slovencev, dopuščeno je bilo tudi gibanje ljudi čez mejo (do neke mere). Tako so se po letu 1937 razvile nekakšne pollegalne kulturne dejavnosti s pevskimi zbori, kulturnimi prireditvami in predavanji (Kacin Wohinz, 2000). Navezovanje Štempiharjev na ta sporazum zasledimo tudi v poznejši publikaciji *Lipa* v prispevku z naslovom *Pravljica o vreči in jajcu*.¹²

4. 4 Štempihar

Domačo kapljo je v jeseni leta 1937 nadomestila publikacija *Štempihar* v štirih številkah, katere vsebina je podobna prejšnjim publikacijam. Zasledimo dovtipe, pregovore, novice, poročila z različnih dogodkov, na primer dvodnevni izlet po Vipavski dolini, pri čemer opazimo družbeno-kritično tendenco. V poročilu namreč piše, da so med izletom na vlaku opazili »lepenko z opozorilom, da se morajo potniki izražati le v jeziku ‚civilizirancev‘.« (*Štempihar*, 3. številka; N. N. 1937).

V 3. številko *Štempiharja* je prvič vključen literarni prispevek, in sicer *Pravljica o krtu – modrijanu*. Pravljica je dobeseden prepis basni Dragotina Ketteja. Pod basnijo je zapisano ime Dragotin Veriga, ki aludira na Dragotina Ketteja, prispevek je pod psevdonimom zapisal Milan Bolčič. Basen govori o lastovici, ki očita krtu, da pod zemljo opravlja nekoristno delo, saj sama z letenjem po zraku ulovi veliko kmetu nevarnih škodljivcev. Takrat pa krt pravi: »Prav, prav, ali tegale mi vendar ne moreš oporekati, da so skriti in hinavski sovražniki hujši od znanih in očitnih. In glej, takih iščem jaz. Da, oni so hujši, ker izpodjedajo korenike, ki so vir življenja.« (Kette, 1976, str. 254).

Prav tako je v obravnavani publikaciji objavljena pesem *V veselični noči* avtorja Štimona Činčorčiča, ki aludira na Simona Gregorčiča, saj je pesem parodija Gregorčičeve *V pepelnični noči* (Gregorčič, 1947). Gregorčič opisuje versko obredje pepelnice in blagoslov slovenskega naroda za vstajenje iz trpljenja, Benčina pa je v svoji parodiji opisoval miklavževanje, ki se ga je udeležila večina ilegalnih skupin, tudi Štempiharji. Parodičnost pride še posebej do izraza v odlomku, ki je pri Gregorčiču namenjen opisovanju vzvišenih trenutkov v pepelničnem

---

¹² Pravljica pripoveduje o skrivnostni vreči, ki jo neki dan najdejo meščani. Toliko časa se pripravajo o tem, kdo bo vrečo odprl, da jajce v vreči zgine. Tako si meščani lahko le drug drugemu očitajo, da znajo samo čakati, ukrepati pa ne (*Lipa*, 1940). Motiv gnilega jaca najverjetneje aludira na sporazum.

obredju, štempiharski lirski subjekt pa opisuje grehe prisotnih na miklavževanju. V verzih »Vi, ki se šopirate, /.../ češ, glejte, kdo smo mi!« in »Ti roj, ki noč in dan prežiš, /.../ da brata v past bi ujel.« je problematiziran razkol med Slovenci na Tržaškem (*Štempihar*, 4. številka; Štimon Činčorčič, 1937), pri čemer lirski subjekt ostro nasprotuje Slovencem, ki so sodelovali s fašistično oblastjo. Štempiharji so se s to tematiko ukvarjali tudi v poznejših pesmih. Colja navaja, po Bolčičevem pričevanju, da so Slovenci na Tržaškem nasprotovali parodijam slovenskih literatov, a so jih še naprej objavljali, saj so z njimi dosegli, da so bralci parodij posegali po izvornikih (Colja, 1996/1997).

4. 5 Literati in štempiharsko državljanstvo

Celotna publikacija, ki je prav tako izšla v jeseni leta 1937, vsebuje parodije na poezijo nekaterih slovenskih avtorjev. Avtor je Ben-Dan (Danilo Benčina), Podobno kot v *Štempihar – komediji* je tudi ta pesnitev povzetek avtorjevih sanj. Nekateri slovenski pesniki in pisatelji, kot so Prešeren (Činčeren), Gregorčič (Činčorčič), Župančič (Čunčančič), Stritar (Sosip Čričar), Levstik (Čevstik), Jurčič (Čurčič), Gradnik (Čradnik), Cankar (Čančar), Aškerc (Čaškerc), Murn (Čurn) in Jenko (Čenko) so hoteli pridobiti štempiharsko državljanstvo in postati člani štempiharske družbe, v ta namen so pristopili k avtorju Ben-Danu v upanju, da jim bo pomagal. Prvi pogoj za pridobitev državljanstva je bil »poštempiharjenje« imena, kar je gotovo kritični odziv na fašistično poitalijančevanje slovenskih imen in priimkov. Kot primer navajam začetek pesnitve *Literati in štempiharsko državljanstvo*.

»V državi Štamprle nazvani

Se razglasil je nov ukaz:

Da vsi novi državljani

Zvestobe dajo na dokaz.

[...]

So mnogi prošnjo položili,

Naj državljanstvo pridobi

Vsak tisti, ki ime opili,

Da bolj štempiharsko se zdi.-

[...]

Prikreval prvi je naš France

In se kislo je držal;

Jezen pustil je vse Kranjce

In k Čin-Čaju se podal.

»Tvoje pesmi so prekrasne,

Štamprle jih vredna ni.-

Njej je treba rime špasne,

Ki po klanfarsko zveni!

»Daj, tako ne bodi čmeren.-

Ime prav tvoje ne doni:

Raj podpiši se Činčeren

In nad tem kaj spiši mi.

Kot Štempihar ti si hodil

Tam na Dunaju v klet.

Ko ti za Juljo ne bi blodil,

Gotovo tu bi bil sprejet.«

*(Literati in štempiharsko državljanstvo;
Ben-Dan, 1937)*

Tej pesnitvi o vstopu literatov v štempiharsko državo sledijo še parodije nekaterih njihovih pesmi. Parodirali so Prešernov *Krst pri Savici*, Gregorčičevi *Nazaj v planinski raj* in *Naša zvezda* ter Župančičevo *Žebljarsko*. Parodije idejno ne sledijo izvirnikom. Na prvi pogled so usmerjene zgolj v opisovanje druženja Štempiharjev v gostilnah in osmicah. Če pa upoštevamo razmere, v katerih so parodije nastajale, potem lahko v teh pivskih prizorih razberemo kritiko takratnih razmer na Tržaškem, ki je slovensko kulturo potisnila v ilegalo.

V zadnji del publikacije je vključen Fjokelovičev (Milan Bolčič) šaljiv dobesedni prevod italijanske povesti v slovenščino oziroma »štempiharščino«. Šaljivost nastopi pri dobesednem prevodu, saj pride do besednih zvez, ki ne spadajo skupaj in celota izpade komično. Kot primer navajam besedno zvezo »*soffiava un forte maestro*«, kar je Fjokelovič prevedel kot »*ko je pihal močan učitelj*«. Pravi prevod bi bil »*pihal je močan maestral*«, kar je vrsta sredozemskega vetra in sovпада z italijansko besedo »maestro«, ki pomeni učitelj. Tudi ta prispevek nam prikazuje določen odnos Štempiharjev do fašistične oblasti, saj so se z dobesednim prevodom iz italijanščine v slovenščino posmehnilo fašističnemu odnosu do slovenskega jezika. Tako kot so fašistične oblasti poitalijančile oziroma uničile slovenska imena in primke, tako so Štempiharji izmaličili italijansko besedilo. Bogomila Kravos navaja, da je bila ta publikacija napisana izrecno za Štempiharje, saj so ti svoje stiske in negotovosti zaradi zatiranja pokazali večinoma skozi literaturo svojih največjih vzornikov, slovenskih pesnikov (Kravos, 2006). Tako kot so slovenski literati svoje bolečine skozi poezijo ponesli med Slovence, tako so hoteli Štempiharji s parodiranjem njihovih pesmi bodriti Slovence v Italiji.

4. 6 Štempiharski glas

V tej publikaciji že zasledimo novo poimenovanje članov Štempiharji, od tod tudi ime *Štempiharski glas*. Izšel je v petih številkah leta 1938. Bolčič o njem pravi, da se »v njem pričenjajo že resnejši literarni poizkusi, poleg ostalega običajnega gradiva in razpravic.« (Bolčič, 1952, str. 119). V publikaciji sicer zasledimo še nekaj člankov o življenju Štempiharjev, o druženju na izletih in podobno, večino pa zavzamejo Benčinova poezija o ljubezni in trpljenju na Tržaškem ter Bolčičeve črtice, v katerih premišljuje o tegobah človeštva na Tržaškem, o čemer je govora v nadaljevanju.

4. 7 Štempiharski koledar

To je bila publikacija, ki je bila zasnovana kot pravi koledar. Izšla je leta 1938, na naslovni strani piše, da so jo izdali »*fjok-šču-čajci*« (Štempiharji). Koledar vsebuje tudi navodila za kmete, zabeležbe rojstnih dnevov Štempiharjev in glavnih štempiharskih dogodkov, seznam praznikov in ilustracije. Posebnost je geografski opis evropskih držav, med katerimi so tudi namišljene tržaške dežele (Aventinija, Lepopetneži, Štempiharija in Študirarija).¹³ Najverjetneje je vključitev namišljenih držav izraz želje, da bi bili Slovenci na Tržaškem svobodni, čemur pritrjuje podatek, da je Štempiharija opisana kot demokratična republika, kjer imajo vsi ljudje pravico do besede.

Koledar poleg običajnih pregovorov in dovtipov o Štempiharjih vsebuje tudi kotiček s pravljicami za otroke, kotiček za ugankarje in gospodinje. Drugi del koledarja obsega resnejše literarne prispevke, kot so Ben-Danova (Danilo Benčina) pesnitev *Tuja beseda* in nekatere druge njegove pesmi ter Fjoketove (Milan Bolčič) prozne prispevke. *Tuja beseda* je zgodovinska epska pesnitev o času Cirila in Metoda in nasilnem pokristjanjevanju. Marija Stanonik meni, da daje tematika pesnitve avtorju možnost, da prikaže razmere, v katerih so v času nastanka pesnitve živeli primorski Slovenci (Stanonik, 2005). Glavni lik Dragotin se namreč po smrti sv. Metoda, ko so Slovani zaslužnjeni, odpravi v Rim, da bi posredoval pri papežu, vendar mu to ne uspe. Ob koncu pesnitve, po vrnitvi domov, spozna, da je njegova ljubljena umrla, Slovani pa se nespešno bojujejo proti pokristjanjevanju. Pesnitev se konča na bojišču, kjer kot zadnji umre Dragotin.

---

¹³ Več o tem glej v Colja, 1996/1997.

Obenem bi opozorila, da je vsebina pesnitve podobna Prešernovemu *Krstu pri Savici*. Pri obeh gre za motiv boja poganov proti pokristjanjevanju in s tem simbolno gledano ohranjanja svoje vere in kulture. Soroden je tudi motiv ljubezni in izgube ljubljene, Dragotinova Vida umre med upori, Črtomir izgubi Bogomilo, ko se ta zaobljubi Bogu, da bi obvarovala Črtomira smrti. Ni naključje, da je avtor izbral vsebino in motive, ki bi lahko odslikovali tudi čas, v katerem je živel. V 30. letih so se Slovenci na Tržaškem borili proti poitalijančevanju. Lahko bi torej rekli, da je Benčina aktualiziral dogodke in čase pokristjanjevanja.

4. 8 Plava ovca

Publikacija *Plava ovca* (izšla leta 1939) je skoraj v celoti namenjena literarnim prispevkom, edini poljudni prispevek je potopis o potovanju po Tolminskem in nekaj dovtipov. Veliko je fotografij ljudi in naravnih znamenitosti po vaseh v matični Sloveniji. Ostala vsebina je popolnoma literarna. Ime je dobila po uvodnem prispevku Ben-Dana¹⁴ *Pravljica o plavi ovčki* z družbenokritično vsebino. Skozi opis plave ovčke, ki se je edina uprla strahovladi leva, s pomočjo belih ovčk, zgodba prinaša sporočilo, da se je treba postaviti za svoje pravice kljub premoči sovražnika, s čimer se aludira na fašistično oblast. Podobno sporočilo nosi Milovanova (Milan Bolčič) črtica *Ivan Trpinek*, ki govori o obubožanemu kmetu zaradi davkov. V črtici se Ivan Trpinek in žena Vanka odpravita v Trst k odvetniku, da bi ga prosila, naj reši njuno kmetijo pred bankrotom. Ivan in Vanka sta na vsakem koraku tarča posmeha, bodisi zaradi revne obleke bodisi zaradi neznanja italijanščine. Konec je v nasprotju z vsebino, ki priča o kruti socialni realnosti med obema vojnoma, optimističen, saj jima odvetnik pomaga. Črtica nam tako v prvi vrsti približa slovensko-italijanske odnose v mestu, ko so se premožnejši Italijani posmehovali Slovencem s podeželja, ki niso znali italijanskega jezika, prav tako pa nam priča o socialni ogroženosti slovenskih kmetov med obema vojnoma (Kacin Wohinz, 2000).

---

¹⁴ Pseudonim Danila Benčine.

4. 9 Lipa

O tej publikaciji Bolčič pravi, da je bila najbolj skrbno pripravljena (Bolčič, 1952). To je edina publikacija, ki je bila vezana v trde platnice v barvah jugoslovanske zastave (izšla leta 1940). Barve in pomen jugoslovanske zastave pričajo o želji urednika, da bi Slovenci na Tržaškem pripadli Jugoslaviji, ki je ravno to leto stopila v vojno z Italijo (Kacin Wohinz, 2000). Ta publikacija vsebuje le literarne prispevke, iz nje ne izvemo ničesar več o delovanju Štempiharjev. Veliko prispevkov je posvečenih lipi kot slovenskemu nacionalnemu simbolu, spremljajo pa jih slike najbolj mogočnih slovenskih lip. Vključene je veliko poezije in proze.

4. 10 Vali

To je zadnja štempiharska publikacija iz leta 1940, ki je izšla v spomin na prijateljico in članico Štempiharjev Vali Mikulus, ki je še zelo mlada umrla zaradi bolezni. Nastja Colja pojasnjuje da je bila najboljša prijateljica Milana Bolčiča in Danila Benčine. Stanovala je čisto blizu njiju in je večkrat sodelovala pri izdaji štempiharskih publikacij (Colja, 1996/1997). Publikacija *Vali* vsebuje sliko Vali, njen življenjepis, ki ga je sestavil Milovan (Milan Bolčič), Ben-Dan (Danilo Benčina) pa ji je posvetil prozni sestavek *Na tvojem grobu*. V sestavku Ben-Dan primerja Vali s slovensko lipo, ki je Štempiharjem tudi v najhujših viharjih stala ob strani, njene besede in dejanja bodo v srcih Štempiharjev še po njeni smrti. Ben-Dan ji je posvetil tudi uvodno pesem v publikaciji z naslovom *Nepozabna Vali*, kjer lirski subjekt z motivom nasprotja med cvetočo pomladjo in smrtjo prijateljice ubeseduje globoko žalost. Podobno kot v proznem sestavku je v verzih obljava, da ne bodo pozabili nanjo in na ves trud in delo, ki ga je vložila v delovanje skupine Štempiharjev.

4. 11 Pomen parodije v štempiharskih publikacijah

Kot vidimo, imajo parodije pesmi v štempiharskih publikacijah pomembno mesto. Parodija je namreč pretirano in omalovažujoče posnemanje kakšnega znanega književnega dela. Matjaž Kmecl navaja, da formo književnega dela parodija prenese na drugo, »neustrezno« vsebino in iz neskladnosti nastane komičen učinek (Kmecl, 1996). Marko Juvan k temu dodaja, da se pri parodiji torej ohranja visoki stil ubesedovanja in znižuje vsebinsko raven dela (Juvan, 1997).

Juvan opozarja, da je parodija lahko močno orožje, saj razgalja primanjkljaje in ima s pretvarjanjem in svojo dvojno naravo moč, da pred očmi javnosti spravi v zadrego posameznike, ustanove in skupine. Ne smemo zanemariti tudi dejstva, da je parodija medbesedilna zvrst, ki se vedno veže na določena literarna dela, povezuje izvirnika in parodirane verzije pa ima vedno neko ozadje oziroma nek pomen (Juvan, 1997).

Štempiharji so tako pri parodiranju slovenskih literatov, kot so Prešeren, Župančič in Gregorčič ohranjali oblikovno podobo izvirnika, izrazito pa so zniževali vsebinsko in jezikovno raven. To so počeli s točno določenim namenom, to je s parodijo opozoriti na razmere na Tržaškem. Štempiharji so parodije uporabljali na dva različna načina. Na eni strani so se s parodijo italijanskega literarnega vrhunca *Božanske komedije* posmehovali povelečevanju italijanstva in fašizmu. S parodijami pesmi znanih slovenskih literatov pa so po drugi strani spodbujali zanimanje za slovensko literarno tradicijo, hkrati pa so z izborom točno določenih literarnih predlog in motivov za parodijo pokazali svoj odpor do vsega, kar je povezano s fašistično oblastjo.

Že v analizah parodij v štempiharskih publikacijah sem ugotavljala, da so bile pesmi slovenskih literatov, ki so jih Štempiharji izbrali za parodiranje, vedno izbrane premišljeno. Skozi izbor pesmi, ki govori o slovenski identiteti in slovenskemu narodu (na primer *Krst pri Savici* ali *Naša beseda*), so pokazali svoj prezir do fašističnega režima, ki je povelečeval italijanski narod. Corinna Albrecht pravi, da je morala vsaka družba na neki točki definirati odnos do Drugega oziroma Tujega, da se je lahko sploh uveljavila kot družba s svojo lastno identiteto in kulturo (Leerssen in Beller, 2007). Prav tako izgradnjo oziroma ohrambo lastne slovenske identitete lahko spremljamo skozi odnos do Drugega (Italijanov kot vladajočega naroda) v štempiharski poeziji. Tako vsa slovenska poezija na Tržaškem v medvojnem obdobju kot štempiharska poezija ni sama sebi namen, vedno nastaja v nekem odnosu do Drugega. Štempiharji pa so ta odnos po mojem mnenju še nadgradili, in to tako, da so odnos do drugega domiselno vključevali v svoje prispevke, parodije in navsezadnje poezijo.

4 POEZIJA V ŠTEMPIHARSKIH PUBLIKACIJAH

Avtor večine izvirnih pesmi v štempiharskih publikacijah je Danilo Benčina kot Ben-Dan oziroma Čin-Čaj, nekaj pesmi je napisal tudi Milan Bolčič kot Milovan. Drugih avtorjev ni bilo. Potrebno je tudi poudariti, da nobeden od omenjenih avtorjev ni izdajal svojih pesmi pred štempiharskimi publikacijami, le Benčina je pred tem izdal tri pesmi: leta 1937 je v *Biblioteki za pouk in zabavo* izdal pesem *Zadnja nada*; v t. i. Bataljonskih listih III. prekomorske brigade je leta 1943 izdal pesem *Kralj Matjaž*; v glasilu primorskih emigrantov *Istra* pa je leta 1940 izdal pesem *Tržaški bori*,¹⁵ ki je bila prvotno objavljena v štempiharski publikaciji *Lipa*. Tako lahko rečemo, da je njun literarni opus omejen le na štempiharske publikacije.

Štempiharska poezija se po zvrsteh in pesniških oblikah zgleduje po predhodnih literarnih obdobjih na Slovenskem, kot sta obdobji med romantiko in realizmom ter moderna, včasih pa posegajo še v romantiko k Prešernu. Janko Kos piše, da sta v obdobju med romantiko in realizmom najpogostejše lirske zvrsti domoljubna, refleksivna in ljubezenska pesem, od oblik pa prevladujeta sonet in preprosta, spevna, štirivrstična kitica romantične lirske pesmi (Kos, 2002). V obdobju moderne pa se je lirika nasploh razmahnila v poeziji Murna, Ketteja in Župančiča.

Ravno navedene pesniške zvrsti in oblike prevladujejo v štempiharskih publikacijah. Tudi motivno in tematsko štempiharska poezija ne sledi sodobnikom, temveč zajema iz časa pred prvo vojno oziroma še prej. Prav zaradi štempiharske usmerjenosti v starejša literarna obdobja lahko predvidevamo, da je ta literatura nastajala iz drugačnih potreb kot sočasna slovenska poezija. Po motivih, ki so se začeli pojavljati v parodiranih prispevkih, lahko sklepamo, da je bila nacionalna tematika najpomembnejša gonilo večine literarnih prispevkov Štempiharjev, a se je pogosto povezovala še z drugimi tematikami. To bom skušala pojasniti skozi razčlenjevanje tem in motivov v štempiharski poeziji. Razdelimo jih lahko v pet tematskih sklopov: nacionalni, ljubezenski, socialni, poetološki in bivanjski.

---

¹⁵ Podatke o dveh Benčinovih pesmih, ki jih je izdal izven štempiharskih publikacij, sem pridobila v *Slovenskem primorskem biografskem leksikonu* (2. snopič, 1975, str. 59)

4. 1 Nacionalna tematika

Nacionalna tematika je v štempiharski poeziji najpogostejša. Ena najpomembnejših pesmi s tovrstno tematiko je pesem *Štempiharska*.

*»Za krute okove ni nam mar,
težeče naše dni,
svobode zlate sinji žar
v bodočnost nam sveti.*

[...]

*Štempihar kakor hrast stoji
v nevihti, ki vihra,
njegova pesem se glasi
nad tuge in gorja.*

*Le bij, nevihta temna, bij,
močno stojimo mi,
tem lepši bo nam sonca sij
bodočih naših dni!«*

(Plava ovca; Ben-Dan, 1939)

Razpoloženje v tej pesmi je optimistično kljub *»nevihti, ki vihra«* oziroma fašizmu, lirski subjekt je popolnoma prepričan v svoj obstoj in zmago. Volja do upora proti fašizmu pronica skozi antiteze v verzih, saj vsako besedno zvezo, ki nakazuje nekaj negativnega, na primer *»krute okove«* in *»nevihta temna«*, v naslednjem verzu zamenja nekaj optimističnega, kot je *»svobode zlate sinji žar«* in *»sonca sij«*. Take nasprotno stave besed nam nakazujejo na nezlomljivi duh lirskega jaza. Upor proti fašizmu v pesmi ni jasno izražen, opazimo lahko le aluzije nanj. Poudariti moram, da je bil bralcem teh pesmi kontekst jasen in konkretniji namigi proti fašizmu niso bili potrebni.

Podobno razpoloženje nam prikazuje pesem *Lipi*, po kateri je dobila ime predzadnja štempiharska publikacija. Izbor vrste drevesa ni naključen, lipa je slovenski nacionalni simbol. Pesem opisuje vaško lipo, ki kljubuje najrazličnejšim zatiranjem, lirskemu subjektu vliva upanje.

»Zato v tišini tvoj šepet
s tolažbo me napaja,
ker v srcu zbuja nado spet,
da prosta zarja vstaja ...«
(*Lipa*: Ben-Dan, 1940)

Marija Stanonik pravi, da sta pesmi *Lipi* in *Štempiharska* edini pesmi z domovinsko tematiko v optimističnem tonu, v drugih pesmih s sorodno tematiko je ton elegičen (Stanonik, 2005). To je še posebej vidno v pesmih, ki se nanašajo na bazoviške žrtve in prvi tržaški proces. Kot že omenjeno, je imel prvi tržaški proces velik vpliv na Štempiharje, saj so se začeli zbirati takoj po dogodku, tudi štetje let so začeli po letu 1930. Tako je razumljivo, da se v publikacijah oziroma poeziji spominjajo bazoviških žrtev. Vsa štempiharska poezija je prežeta z željo po ohranbi slovenstva na Tržaškem, a se pesmi, ki so popoloma posvečene tej tematiki, začnejo pojavljati dokaj pozno, šele po letu 1938: v *Štempiharskem koledarju*, *Lipi* in *Plavi ovci*. Ena prvih pesmi, ki se le posredno nanaša na bazoviške žrtve, je pesem *Duh junaka*.

»Na mirnem domovju
plamen se dvigne,
po tihem grobovju
v noč temno švigne.

Leti čez daljavo,
da vnel bi srce,
na kraško planjavo
iskat si ga gre.

*A srca tam spijo,
v njih iskre ni;
Le tiho trpijo
Brez upa vse dni.*

*Jih plamen goreči
zdramit ne more,
vnet ogenj žareči
svobodne zore.*

*V temi valuje,
se zdi, da ječi;
Nad srci žaluje,
nad njimi trpi ...«*

(Štempiharski koledar: Ben-Dan, 1938)

Duh junaka je v pesmi »*plamen goreči*«, buditelj upora, v srcih tržaških Slovencev poskuša zbuditi up na svobodno zoro. Iz pesmi najbrž veje tudi razočaranje nad ostalimi tržaškimi Slovenci, ki si ne dovolijo odkritega upora ali pa so drugače misleči. Ton pesmi je elegičen, konec pa nekakšna resignacija lirskega jaza, saj srca »*zdramit ne more*«, kjub vsemu trudu. Sklepamo lahko, da je duh junaka duh bazoviških žrtev oziroma vsaj spomin na njihov upor. Podoben motiv duha se pojavi v pesmi *Vizija*.

*»Videl sem jih tudi to noč,
ko nemo so ležali
in srca kazali razklana.
Okoli njih pa črn obroč –
zdivjani broj druhali
in kraška kamnata poljana.*

*Videl sem jih, spoznal
in vztrepetal ...*

*,Le glej, tu rane so krvave',
od štirih eden se je dvignil,
,tam znak svetega je Save',
in v črn obroč je mignil.«*

(Lipa: Ben-Dan, 1940)

V tej pesmi je navezava na bazoviške žrtve bolj jasna, saj duhovi umrlih spregovorijo o poboju na Krasu, torej območju, kjer se nahaja Bazovica. Omembe svetega Save,¹⁶ ki je simbol upora, je vejetno povezano tudi z upanjem na pomoč iz Kraljevine Jugoslavije, katerega so se nadejali tržaški Slovenci (Kacin Wohinz, 2000). Tudi tokrat se srečamo z metaforičnim poimenovanjem fašistov v verzu »*zdivjani broj druhali*«, ki je skrajno negativno.

Kot ugotavlja Ana Toroš, je motiv bazoviških žrtev močno odmeval v slovenski poeziji v Trstu (Toroš, 2011). Ta motiv so pesniško obdelali Ljubka Šorli in Karel Širok.¹⁷ Poleg Šorlijeve, ki je ta motiv uporabila prva, so bili Štempiharji v ilegalni literaturi med prvimi, ki so se začeli bazoviških žrtev spominjati v poeziji. Ena najpomembnejših pesmi v štempiharski literaturi z domovinsko tematiko, ki se neposredno povezuje z motiviko bazoviških žrtev, je pesem *Tržaški bori*, ki jo je napisal Ben-Dan (Danilo Benčina).

*»Vsak večer
v kraški mir
med bori gre tihi šepet,
ki trpko nam spet
žalne zgodbe ponavlja.*

---

¹⁶ Sveti Sava (1175–1135). Prvi srbski nadškof in najpomembnejši svetnik srbske pravoslavne cerkve. Leta 1959 so se Srbi uprli otomanski vojski, na zastavah so nosili podobo svetega Save kot simbol upora (Simović, 1989).

¹⁷ Ljubka Šorli v pesmi *Bazoviškim žrtvam v spomin* leta 1931 in Karel Širok leta 1945 v pesmih *Kako je bilo Tebi pri srcu takrat ...* in *Kakor da je mrlič v hiši (na predvečer smrti štirih mladeničev)* leta 1935 (Toroš, 2011).

*Ko sonce v mrak se poslavlja
in v slednjih pozdravih gori,
na morju je kri
in z njo oškropljena
je borov obleka zelena.*

*Skrivnostno v mraku zašumljajo,
na novo v grozi vztrepetajo,
kot kadar kri junaška
v zori je razlila
in napojila
v robstvu tla je kraška.*

*Ko noč vse okoli objema
in nemo zvezde brlijo,
še huje
žalost srce prevzema
ko čuje, kar bori šumijo, šumijo ...«
(Lipa: Ben-Dan, 1940)*

V pesmi se motiv bazoviških žrtev kaže v besedni zvezi »*kri junaška*« in dejanski omembi Bazovice v verzu »*v robstvu tla je kraška*«. Skozi šumenje borov, (ki ga je sicer upesnil že Srečko Kosovel v *Borih*),¹⁸ nam skuša lirski subjekt prikazati vso bolečino ljudi ob prvem

---

¹⁸ Zaradi razmer v 30. letih na Tržaškem, ko je bil prepovedan slovenski tisk in jezik, nimamo nikakršnih dokazov, koliko so Slovenci na Tržaškem poznali Srečka Kosovela. Čeprav so nekatere Kosovelove pesmi izšle v dveh antologijah slovenske poezije v italijanščini (Salvini, L. (1938). *Letteratura e poesia dei Jugoslavi*. Rim: Rassegna Italiana in Salvini, L. (1938). *Liriche slovene moderne*. Ljubljana: Akademsko založba) in sta Kosovelovi zbirki pesmi posthumno na Slovenskem izšle že leta 1927 in 1931, pa Zoltan Jan meni, da so bile vse informacije o pesniku pred drugo svetovno vojno sproti pozabljene (Jan, 2001). Po drugi strani pa Marija Pirjevec v članku *Srečko Kosovel in slovenstvo* nakazuje, da je bil Kosovel povezan s tržaškim kulturnim prostorom do te mere, da je celo prijateljaval z Vladimирjem Martelancem, idejnim ustanoviteljem Štempiharjev (Pirjevec, 2011). O povezavi Srečka Kosovela s tržaško kulturo priča tudi članek Tineta Debeljaka *Srečko Kosovel*, ki je bil prvotno objavljen v *Križu na gori* (Debeljak, T. (1927). Srečko Kosovel. *Križ na gori*, letn. 3,

tržaškem procesu. V pesmi je obenem posredno prikazan odnos med Slovenci na Tržaškem in takratno oblastjo, ki je v pesmi z verzom »v robstvu tla je kraška« simbolno prikazan kot odnos med sužnjem in gospodarjem.

4. 2 Ljubezenska tematika

Ljubezenska tematika se pogosteje pojavlja v zgodnejših publikacijah (*Štempiharski glas*), kasneje so v ospredju druge tematike. Motivi se v štempiharskih ljubezenskih pesmih ponavljajo, običajno gre za neuslišano ljubezen in trpljenje lirskega subjekta ob tem. Večina lirskega občutja se izraža skozi podobe narave oziroma naravne pojave. Vendar so ta občutja izražena nekoliko klišejsko, kot pravi Marija Stanonik, so »neizrazite, ker ne slutimo resničnega doživetja v ozadju« (Stanonik, 2005). Štempiharji se v liriki zgledujejo pa starejših slovenskih literarnih ustvarjalcih. Tu lahko omenimo tipično ljubezensko štempiharsko pesem *Pomlad*.

»Spet bujno življenje kipeče radosti

čez vse se je zlilo

in hrupno objelo

ves svet.

O srce! ti mari ni moje mladosti?

Čemu ne ljubilo,

v ljubezni kipelo

bi spet?

[...]

A ti, ki nekoč v večerih prelepih

si srečno drhtela

in zame živela, - [sic!]

te ni...

Na tiho poljano znamenj presvetih

št. 2, str. 27–32), kasneje pa natisnjen v ilegalnem goriškem glasilu *Gmajna* leta 1936 (N. N. (1936). *Gmajna*. Gorica).

te usoda je vzela
in večne odela noči ...«
(*Štempiharski glas*, 1. številka; Č. Č., 1938)

Motiv nesrečne ljubezni se prepleta skozi motive narave, opazimo lahko kontrast med cvetočo pomladjo in smrtjo, kar naznanjata zadnji dve vrstici. V štempiharski poeziji ljubezen ni nikoli uslišana, lirski subjekt je vedno razočaran. Taka občutja razočaranja ga vedno preplavijo v obdobju cvetenja narave, to je spomladi, kontrast nam še bolj poudari subjektovo bolečino. Podobna občutja zasledimo v Ben-Danovi pesmi (Danilo Benčina) *Sam v pomladi*.

»Že v gaju ptički dve
sta gnezdo si gradili.
Zedinjeni obe
se bodeta ljubili.

Metuljčka bila dva,
na cvetu se objela.
Kot eden tam oba
v sreči obsedela.

V naravi parčkov sto
se srečnih je združilo –
Le moje srce bo
samotno se solzilo.«

(*Štempiharski glas*, 2. številka; Ben-Dan, 1938)

V citirani pesmi je občutenje ljubezni izraženo skozi živalski svet, v podobi ptičev in metuljev. Kot nasprotje cvetoči ljubezni je v tretji kitici opisana žalost lirskega subjekta, da je vse naokrog, celo med živalmi, čutiti ljubezen, le njegovo srce bo »*samotno se solzilo*«. Podobno je ljubezen skozi živalski svet predstavil Simon Jenko v trinajstem *Obrazu*.

»*Južen veter diše,
beli sneg se taja;
mene pa ljubezen
zmágavna navdaja.*

*Pómlad naju kliče,
duša ljubezniva,
zdajle se radujva,
zdajle se ljubiva! ‘*

*In ne dá se dvakrat
ljubica poprôsit’,
koj vrabulja z vrabcem
gnezdo začne nosit’.*«

(*Obrazi XIV*; Jenko, 1986, str. 58)

Opozorila bi tudi na sorodnost na formalni ravni, saj se je Danilo Benčina po Jenku zgledoval tudi po obliki in slogu, saj sta obe štirivrstičnici, slog je preprost. V ljubezenskih pesmih, ki so bile izdane v kasnejših publikacijah (*Lipa* in *Plava ovca*), pa se že kažejo vplivi moderne, predvsem v izrazju. Najbolj je to vidno v Ben-Danovi pesmi *Pesem v noč*.

»*V večerni mir
tvoj glasovir
je pesem preprostosti
zapel,
me v sanje radosti
odel
in lepe zbudil mi spomine,*

*ki tam iz daljine
so tiho pripluli ...
[...]
A ko zadnji zvok
spod tvojih rok
kot ptič zaostali
se tih je zbudil v daljavi,
kaplja srebrna,
v njej misel črna,
je legla v moje oči ...«
(Lipa; Ben-Dan, 1940)*

V pesmi zasledimo besedne zveze kot »srebrne solze«, »svetla krila«, »glasovir«, »srebrna kaplja«, kar Marija Stanonik povezuje z moderno, v izrazju in motivih se avtor zgleduje po Cankarju. Pesem je po njenem mnenju zanimiva tudi zato, ker se tu prvič v pesmih z ljubezensko tematiko subjektivno osebno ljubezensko doživetje povezuje z njegovim doživljanjem okoliškega sveta. V pesmi mu dekle s »*pesmijo preprostosti*« zbudi spomine, zadnji zvok pa ga prestavi v stvarnost (Stanonik, 2005). Menim, da je ta pesem prehod ljubezenske tematike v drugo, bolj družbeno naravnano tematiko, ki se pojavlja v poznejših publikacijah.

4. 3 Socialna tematika

Zaradi političnega konteksta, v katerem so te pesmi nastajale, je skoraj nemogoče, da ne bi bile pesmi posvečenih tudi aktualnim socialnim razmeram med Slovenci. Fašistične oblasti so namreč s posebnimi ukrepi skušale čim bolj omajati ekonomski položaj Slovencev, da bi jih prisilile v emigracijo ali poitalijančenje (Kacin Wohinz, 2000). Te socialno naravnane pesmi se, za razliko od ljubezenskih, že približujejo sočasni poeziji v osrednjem slovenskem prostoru, saj bi jih lahko uvrstili v obdobje socialnega realizma. Slednji se je širše uveljavil v

30. letih predvsem v poeziji Mileta Klopčiča, med kraškimi avtorji pa so se nekateri motivi pojavili predvsem pri Igu Grudnu in Stanu Kosovelu.

Colja pravi, da je približevanje socialnemu realizmu verjetno povezano tudi s poklicnim življenjem avtorjev, saj je Benčina delal kot elektrotehnik, Bolčič je kot uradnik v pravni pisarni videl veliko Slovencev, ki si niso mogli privoščiti plačila davkov in so posledično izgubili posesti in živeli v revščini (Colja, 1996/1997). V štempiharskih publikacijah sta socialni tematiki posvečeni dve pesmi. Prva je bila objavljena v *Štempiharskem glasu* leta 1938 pod naslovom *Blagor tebi*.

*»Blagor tebi, da si slep.
Blagor tebi, da si gluh.
Ti ne gledaš v grdi svet
in ne slišiš: ‚Očka, kruh!‘ - [sic!]*

*Blagor tebi, če si sit,
v hudi suši pa napit:
ti ne čutiš nič gorja,
srečni človek brez duha.«*

(Štempiharski glas, 2. številka; Ben-Dan, 1938)

Kot vidimo, se socialna tematika v štempiharski poeziji dejansko povezuje z nacionalno tematiko. Skozi socialno stisko lirskega subjekta, denimo v verzih *»ti ne čutiš nič gorja, / srečni človek brez duha«*, lahko zaslutimo motiv izdajstva oziroma obsodbo Slovencev, ki so v želji po rešitvi iz bede zatajili slovensko identiteto (*Štempiharski glas*, 2. številka; Ben-Dan, 1938). Veliko ljudi se je namreč v tistih časih vdalo pod pritiskom in začelo ovajati lastne rojake fašistični oblasti, da so si zagotovili boljše pogoje za življenje. O takih ljudeh govori denimo Drago Žerjal v svojih spominih, ko pravi, da nisi mogel nikomur zaupati, saj so v vsaki vasi živeli ljudje, ki so ovajali narodnozavedne Slovence oblastem (Žerjal, 2012). Tako se v pesmi bolečini ob socialnih stiskah pridružuje še globoka žalost nad razklanostjo med samimi Slovenci.

Pesmi s socialno tematiko so bile tudi sicer značilne za tržaške pesnike, denimo za Iga Grudna. V pesmi *Nabrežinskim kamnolomcem* tako z zaskrbljenostjo ugotavlja, da so socialne razmere med slovenskimi delavci na Tržaškem tako nevzdržne, da so le-ti pogosto klonili pod fašizmom (Toroš, 2011). Tovrstno nemoč ob razmerah na Tržaškem lahko obenem zasledimo v štampiljarski pesmi *Čemu* avtorja Milovana (Milan Bolčič), v kateri se lirski subjekt sprašuje, zakaj je sploh vredno živeti.

*»Vsiljuje pogosto se meni vprašanje:
čemu sploh živimo vse stvarce mi revne,
čemu je potrebno to naše trpljenje,
čemu so potrebne nam muke duševne?«*

(Lipa; Milovan, 1940)

Pesem lahko razumemo kot izraz skrajne stiske ob fašističnih represalijah, ki dosežejo svoj vrh v verzih: *»Zaman je torej mi vse hrepenenje, / je upanje meni zaman in hotenje.«* (Lipa; Milovan, 1940). Razlogi za subjektov obup v pesmi niso eksplicitno pojasnjeni, saj je bil, kot sem že omenila, bralcem kontekst v času nastanka pesmi znan. V pesmi je zopet nakazana tragična dilema med izbiro slovenstva in odločitvijo za preživetje.

*»Ni mogla duševnost mi tega prenesti,
kar svet mi je 'lepega' kazal, obečal ...
Značajnost bi svojo prej moral pregnesti
in zdaj bi visoko se kretal ...«*

(Lipa; Milovan, 1940)

4. 4 Poetološka tematika

Tej tematiki so posvečene le tri pesmi. Vse je napisal Ben-Dan alias Danilo Benčina. V vseh treh pesmih lirski subjekt – pesnik obupuje nad neugodnimi pogoji za ustvarjanje poezije, bodisi zaradi lastne izrazne nemoči bodisi nerazumevanja okolice do njegove poezije. Prva pesem s poetološko vsebino je *Biser*.

*»Kadar školjko bol zadene,
v njej se zvija in trpi;
solze toči – mučne pene –
iz njih se biser rodi.*

*Gleda biser mož nevedni,
dvomljivo vreden se mu zdi;
šteje k stvari ga ničvredni,
zakladu ne, ki se blišči. [sic!]*

*Ko poetu bolečina
vso dušo tužno zagreni,
v njej rodi se lepa rima,
iz rime biser zablišči. [sic!]*

*Pesem čita mož nevedni,
nepotrebna se mu zdi;
ne umeva duh mu bedni,
kako poeta to boli.«*

(Štempiharski koledar; Ben Dan, 1938)

V pesmi se pojavi motiv bisera, s katerim lirski subjekt izenačuje pesniško ustvarjanje. Kot nastane biser iz bolečine, tako lirski subjekt v bolečini ustvarja svojo poezijo. Marija Stanonik pravi, da je motiva bisera Ben-Dan (Danilo Benčina) povzel po Župančičevi *Dumi*, kjer lirski subjekt vso žalost nad usodo naroda in domovine položi v poezijo, ki se rodi prav v takih bolečinah kot biser (Stanonik, 2005).

*»Školjka na morskem se dnu razbolela je,
v biser je stisnila svojo vso bol –
srce poeta – kaj v tebi se zbralo je?
Srce poeta – od nje si bolnó.«
(Duma; Župančič, 1957, str. 87).*

Bolečina poeta lahko izvira tudi iz dejstva, da zaradi fašistične prepovedi ni smel pesniti v lastnem jeziku. Ko je pesnik začutil ravnodušnost tudi nad izgubo slovenstva, je lahko čutil le še globoko žalost. V štempiharski poeziji se tudi v poetološko tematiko vrašča nacionalna tematika. Podoben motiv narodno nezavednih Slovencev, ki poezije ne cenijo ali razumejo, najdemo v pesmi *Poet orač*. Besedno zvezo *»beseda čista«* lahko razumemo kot trud lirskega subjekta, da bi mu uspelo pisati le v slovenščini, kljub preprekam.

*»Tuje trnje z njive rije,
v ogenj meče ga na kup,
da beseda čista klije,
oživi nam novi up.«
(Štempiharski koledar; Ben-Dan, 1938).*

Marija Stanonik opozarja, da je ta težnja po čistem slovenskem jeziku verjetno posledica nekakšne *»puristične vneme«*, saj so v Trstu pred drugo svetovno vojno obstajale združbe, kjer so morali člani za vsako izgovorjeno italijansko besedo plačati globo (Stanonik, 2005). Obenem ne gre spregledati, da je bilo prizadevanje po čisti besedi najverjetneje tudi dejanja

upora proti poitalijančevanju. V obravnavani pesmi so slovenske besede semena, ki jih lirski subjekt oziroma poet – orač seje v srca ljudi. Pri nekaterih ljudeh semena: »*rodijo večkrat le plevel*«, ko pa semena naletijo na mehka srca: »*sad obilni nam rodi*« (Štampiharski koledar, Ben-Dan, 1938). Tuje besede, najbrž italijanske, pa mora lirski subjekt kot plevel izruvat iz njive. Ton pesmi ni elegičen kot v pesmi *Biser*, tukaj veje iz nje nek optimizem, da se še vedno najdejo srca, ki bodo obranila slovensko besedo.

Popolno nasprotje optimističnemu vzdušju v pesmi *Poet orač* predstavlja občutje nemoči v pesmi *Nenapisana pesem*.

*»Iz skritih globin,
neizraznih milin
je struna zapela
in z zvoki objela srce.*

*Mili akordi, golobi beli,
so tiho se vzpeli
v daljavo.
Po beli poli
pa črni in goli
so legali črni znaki
kot nemi mrtvaki
na snežno planjavo ...*

*Treščil pero sem ob tla
in sam nemo čul
vso pesem skrivnostno srca.
In v veter sem polo razsul, – [sic!]
– na poli kup mrtvih besed ...«
(Plava ovca; Ben-Dan, 1939)*

Lirski subjekt v tej pesmi srečamo v trenutku izrazne nemoči. Vendar nam omembe »črnih znakov« in »nemih mrtvakov« aludirajo na nek pobjoj, morda prvi tržaški proces. Zato se sprašujem, ali ni morda neizrazna moč bolj izraz bolečine, ko bi lirski subjekt rad pisal v jeziku srca, to je slovenščini, zaradi okoliščin pa tega ne sme oziroma mora pisati v tujem jeziku oziroma italijanščini. S tega vidika ne gre toliko za usihanje pesniške moči, temveč za bolečino, ki jo narodnozavedni lirski subjekt čuti ob prepovedi slovenščine.

4. 5 Bivanjska tematika

V poeziji z bivanjsko tematiko naletimo na osebna občutja lirskega jaza, ki so posredno vezana na aktualne dogodke na Tržaškem. Pesmi s tovrstno tematiko je napisal Danilo Benčina konec 30. let, ko je bil tudi sam že star okoli 30. let. Glede na to, da mu je mladost minevala v težkih gospodarskih in političnih časih, lahko razumemo nekoliko melanholična čustva hrepenenja v pesmi *Trudnost*.

*»Pozabljena doba življenja,
polna sončnih nad, hrepenenja,
že daleč si kot čarobne sanje!*

*Le kakšenkrat iz tvojih daljin
še medel spomin
priplava mi v trudno spanje.*

*Temni dnovi se tiho vrste,
kapajo pelin v trudno srce,
ki v temnih slutnjah umira.*

*V dolgih nočeh
v sanje se vijejo,
kujejo, bijejo*

*kot skriti greh,
ki upe o zarji podira.«*
(*Plava ovca*; Ben-Dan, 1939)

Citirana pesem nam z antitezami, kot na primer »sončne nade« in »temni dnovi« v prvi in tretji kitici, prikazuje neko hrepenenje lirskega subjekta po časih, ki so minili. Lirski subjekt hrepeni po osebni svobodi, ker pa so štempiharske pesmi neločljivo povezane tudi s časom, v katerem so nastale, je po mojem mnenju del hrepenenja lirskega subjekta namenjen tudi hrepenenju po svobodi za skupnost, v kateri živi. Slednje nam še jasneje izpričuje pesem *Da bi verjel*, saj se v njej pojavijo besedne zveze, ki aludirajo na položaj Slovencev na Tržaškem.

*»Da bi verjel v kralja Matjaža
in sanje prostosti,
upe mladosti, – [sic!]
pa ne verujem ...
Sužnjev klic čujem,
ki temen kot noč,
krvavo vpijoč
mi trudne ure napaja ...«*
(*Plava ovca*; Ben-Dan, 1939)

Značilna je denimo beseda »suženj«, ki se pogosto pojavlja v slovenski tržaški poeziji tega časa. Z njo v slovenskih pesmih nakazujejo na razmerje med Slovenci na Tržaškem in fašistično oblastjo (suženj – gospodar). Značilna je tudi navezava na fiktivne junake (Kralj Matjaž), ki naj bi Slovence odrešili suženjstva. Vzdušje pesmi je izrazito negativno, saj lirski subjekt kot odrasel mož ne verjame več v »kralja Matjaža«. Ne verjame več, da bi se lahko Slovenci uspešno uprli fašizmu.

5 LITERARNE VZPOREDNICE MED ŠTEMPIHARSKO POEZIJO IN SOČASNO ITALIJANSKO TRŽAŠKO POEZIJO

Medvojne razmere na Tržaškem, v katerih je izhajala štempiharska literatura, so povzročile, da je bilo med narodnozavednimi Slovenci vse, kar se je dotikalo italijanske kulture, zasmehovano in negativno ovrednoteno. Kljub temu nekatere pesmi v štempiharskih publikacijah nakazujejo, da bi lahko Štempiharji prebirali pesniška besedila sočasnih italijanskih tržaških pesnikov.¹⁹ Omenila bi pesem v *V kinematografu*, ki je po oblikovni in vsebinski plati drugačna od ostale štempiharske literature. Avtor pesmi je Čin-Čaj (Danilo Benčina).

»Sediš,

motriš,

in ždiš,

pred tabo razvija se slika.-

Živiš,

kipiš,

trpiš

z osebo, ki v njej se premika.

Živi,

vrvi,

brzi

pred dušo tvoj magičen sen,

hiti,

zbeži,

---

¹⁹ Ana Toroš kot prvo pesem omenja *Dogodek o morskem psu*, objavljeno v *Štempiharskem glasu*. Pesem govori o Rudiju, ki se je pri plavanju ustrašil delfina, misleč da je morski pes. Podoben dogodek je upesnil tržaški pesnik Raimondo Cornet v pesmi *El bagno e la lanterna* (Cornet, 1938). V *Štempiharskem glasu* lahko najdemo tudi pesem *Deset štempiharskih resnic*, v kateri lirski subjekt opisuje tržaške fante oziroma Štempiharje glede na njihove najbolj značilne karakterne lastnosti (*Štempiharski glas*, 1. številka; N. N., 1935/1936). Pesem z opisi tržaških posebnosti najdemo tudi v zbirki *Caricature: versi in dialetto triestino* Mariana Ruge (Rugo, 1921) (Toroš, 2011).

ga ni,

ko iz dvorane ti stopiš ven ...«

(Štepiharski glas, 1. številka; Čin-Čaj, 1938)

Pesem je poleg specifične oblikovne plati zanimiva predvsem zato, ker je istega leta, to je leta 1938, izšla tudi zbirka pesmi *Cinematografo*, ki jo je napisal Carlo Mioni pod psevdonimom Alma Sperante. Zbirka je razdeljena v tri vsebinske sklope oziroma 3 filmska dejanja, s čimer je želel pesnik na oblikovni ravni celotne zbirke posnemati kinematograf. Sama vsebina in oblika pesmi pa nima futurističnih elementov in se motivno-tematsko ne navezuje na kinematograf.

Podatkov o tem, ali je Danilo Benčina poznal omenjeno italijansko pesniško zbirko nimamo. Možno je, da bi mu navedena zbirka ponudila zamisel za lastno pesem. Možno pa bi bilo tudi, da je bil kinematograf v tem času v Trstu zelo priljubljen in sta si ga oba avtorja izbrala kot pesniško snov. Pesem *V kinematografu* ima sicer nekatere futuristične elemente (zanimanje za film kot tehnološki dosežek, zanimanje za inovacije), ki bi jih lahko dobil od italijanskih futuristov, ki so bili prisotni v Trstu v 30. letih (Troha, 1993).

6 ZAKLJUČEK

Štempiharska literatura je neločljivo povezana s časom in prostorom, v katerem je nastajala, saj je bil to čas uničevanja slovenske identitete. V tem turbulentnem medvojnem obdobju so se narodno zavedni Slovenci na Tržaškem znašli tako, da so se združevali v različne ilegalne skupine, da bi še naprej ohranjali slovenski jezik in slovensko kulturo. Najpomembnejši rezultat teh prizadevanj so štempiharske publikacije.

Štempiharske publikacije nam razkrivajo več plasti delovanja Štempiharjev. Prve objavljene publikacije so v celoti posvečene najrazličnejšim dejavnostim Štempiharjev, veliko prispevkov je satirično obarvanih. V enem prvih literarnih poskusov so se Štempiharji posvetili parodiji *Božanske komedije* z naslovom *Štempihar-komedija*. Skozi parodijo vrhunca italijanske literarne tradicije so namreč problematizirali fašistično zatiranje slovenskih literarnih tendenc.

Kot naslednji večji podvig Štempiharjev lahko omenimo publikacijo *Literati in štempiharsko državljanstvo*, kjer so Štempiharji prešli na novo raven in začeli parodirati veljake slovenske literarne tradicije, kot so Prešeren, Gregorčič in Župančič. Vendar namen te publikacije ni bil posmeh pesnikom, temveč skozi parodijo in nižanje jezikovne kvalitete izvirnika slovensko literaturo približati tržaškim Slovencem, ki je do sedaj niso poznali. Rezultati teh prizadevanj so se pokazali kmalu, saj so začeli tržaški Slovenci prebirati izvorna besedila. Parodiranje pesmi znanih slovenskih literatov pa je imelo še en namen, in to je skozi specifičen izbor pesmi ali skozi določene motive v parodiji prikazati odpor do fašističnega zatiranja slovenske identitete na Tržaškem.

Zadnje štempiharske publikacije, ki so skoraj v celoti posvečene literaturi in poeziji, pa nam razkrijejo, da so Štempiharji ravno skozi te literarne prispevke dosegli najvišjo raven svojega ustvarjanja; na eni strani je skozi poezijo čutiti bolečino zaradi fašističnega zatiranja slovenstva, po drugi strani pa nam njihovi prispevki pričajo o ljubezni do slovenskega jezika in kulture. Poezijo Štempiharjev sem analizirala skozi različne tematike. Najmanj izvorna je po mojem mnenju poezija z ljubezensko tematiko, saj se vsebinsko in formalno naslanja na starejše slovenske pesnike (na primer Simona Jenka). Tako socialna kot bivanjska in poetološka tematika so v večini pesmi prepletene z nacionalno tematiko, ki je srž štempiharske poezije. V ozadju vseh teh pesmi je vedno bolečina nad zatiranjem slovenstva,

ki se najbolj jasno pokaže v pesmih z izrazito nacionalno tematiko. Še posebej je to vidno v pesmih z motivi bazoviških žrtev, ki so simbol trpljenja slovenskega naroda na Tržaškem. Prav tako v tej poeziji najdemo metaforično, posredno opisovanje fašizma, kar je sicer ena od značilnosti slovenske tržaške poezije tega obdobja (Toroš 2011).

Ker je bila štempiharska literatura zaradi njene ilegalnosti in specifične vezanosti na tržaški prostor nekoliko izolirana od osrednje Slovenije, bi lahko sklepali, da ne sledi aktualnim literarnim smerem. A temu ni tako, saj kljub štempiharski usmerjenosti v slovensko literarno tradicijo s Prešernom in Gregorčičem na čelu lahko opazimo v štempiharski poeziji tudi elemente socialnega realizma in futurizma. Podatkov o stikih med štempiharsko in sočasno italijansko tržaško poezijo sicer nimamo. Kljub temu obstajajo nekatere literarne motivno-tematske vzporednice, ki opozarjajo na skupen tržaški prostor, iz katerega so oboji črpali snov za pesnjenje.

Zaključimo lahko, da so štempiharske publikacije in sploh štempiharska poezije usodno povezane s časom in krajem, kjer so nastale, in so bile zaradi fašističnih represalij izrazito usmerjene v ohranjanje slovenske zavesti in jezika. Kljub temu pa niso bile izolirane, vendar so vsaj v določeni meri sledile sočasnim slovenskim in literarnim smerem. Ne smemo pozabiti tudi na najpomembnejšo zapuščino Štempiharjev: veličina njihove poezije ni v samem jeziku, obliki in vsebini njihove poezije, temveč v njeni sporočilnosti, ki nam še danes kaže njihovo neomajno vdanost slovenstvu kljub težkim časom.

7 VIRI

Štampiharski glas (1936/1937). Trst: Narodna in študijska knjižnica Trst.

Štampihar – komedija (1936). Trst: Narodna in študijska knjižnica Trst.

Domača kaplja (1937). Trst: Narodna in študijska knjižnica Trst.

Štampihar (1937). Trst: Narodna in študijska knjižnica Trst.

Literati in štampiharsko državljanstvo (1937). Trst: Narodna in študijska knjižnica Trst.

Štampiharski glas (1938). Trst: Narodna in študijska knjižnica Trst.

Štampiharski koledar (1938). Trst: Narodna in študijska knjižnica Trst.

Plava ovca (1939). Trst: Narodna in študijska knjižnica Trst.

Lipa (1940). Trst: Narodna in študijska knjižnica Trst.

Vali (1940). Trst: Narodna in študijska knjižnica Trst.

Gmajna (1936). Gorica: Narodna in študijska knjižnica Trst.

Gregorčič, S. (1947). *Zbrano delo I*. Ur. F. Koblar. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Gruden, I. (1920). *Primorske pesmi*. Ljubljana: Zvezna tiskarna.

Jenko, S. (1986). *Zbrano delo I*. Ur. F. Bernik. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Kosovel, S. (1964). *Zbrano delo I*. Ur. A. Ocvirk. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Kosovel, S. (1981). *Zrcala*. Ur. J. Mahnič. Koper: Založba Lipa.

Kette, D. (1976). *Zbrano delo I*. Ur. F. Koblar. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Župančič, O. (1957). *Zbrano delo II*. Ur. D. Pirjevec. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

– –, (1959). *Zbrano delo III*. Ur. D. Pirjevec. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

8 LITERATURA

Bajc, G. (2010). Značilnosti fašističnih cenzurnih posegov med obema vojnama. V M. Režek (ur.) *Cenzurirano : zgodovina cenzure na Slovenskem od 19. stoletja do danes*. Ljubljana: Nova revija, str. 113–128.

Beller, M. in Leerssen, J. (2007). *Imagology : the cultural construction and literary representation of national characters : a critical survey*. Amsterdam - New York: Rodopi.

Benčina, D. (1954). Iskra pod pepelom. V D. Pahor (ur.) *Jadranski koledar*. Trst: Založništvo tržaškega tiska, str. 111–112.

Bernik, F. (1984). *Trst v slovenski poeziji*. Trst: Založništvo tržaškega tiska.

Bolčič, M. (1952). O štempiharski literaturi. V D. Pahor (ur.) *Jadranski koledar*. Trst: Založništvo tržaškega tiska, str. 118–120.

Bolčič, M. (1954). Štempiharji. V *Planinski vestnik*. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije, str. 512–514.

Bolčič, M. (1970). Prosvetno delo v ilegali od leta 1927 do velikih aretacij. V J. Stergar (ur.) *Prosvetni zbornik 1868–1968*. Trst: Slovenska prosvetna zveza, str. 227–248.

Colja, N. (1996/1997). *Slovenske ilegalne mladinske publikacije v Trsti in Gorici: 1927–1940. = Pubblicazioni giovanili clandestine slovene a Trieste e Gorizia nel periodo 1927–1940: tesi di laurea in storia dei paesi slavi*. Università degli studi di Trieste, Facoltà di lettere e filosofia, Corso di laurea in lingue e letterature moderne. Trst: samozal.

Jan, Z. (2001). *Cankar, Kosovel, Zlobec in Ljubka Šorli pri Italijanih*. Ljubljana: Založba Rokus.

Juvan, M. (1997). *Domači Parnas v narekovajih: parodija in slovenska književnost*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura.

Kacin Wohinz, M., Ferenc, T. in Zorn, T. (1974). *Slovenci v zamejstvu: pregled zgodovine 1918-1945*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

- Kacin Wohinz, M. in Pirjevec, J. (2000). *Zgodovina Slovencev v Italiji 1866-2000*. Ljubljana: Nova revija.
- Kos, J. (2002). *Pregled slovenskega slovstva*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Kmecl, M. (1996). *Mala literarna teorija*. Ljubljana: Založba M&N.
- Kravos, B. (1990). *Slovensko gledališko delovanje v 30. letih v Trstu*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- –, (2006). Parodije Gregorčičevih pesmi (30. leta v Trstu). V B. Pregelj (ur.) *Pogledi na Simona Gregorčiča*. Nova Gorica: Univerza v Novi Gorici, str. 26–35.
- –, (2013). *Zgodba mojega očeta*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Kravos, J. (1967). Spomini starega Štempiharja. V J. Koren (ur.) *Jadranski koledar*. Trst: Založništvo tržaškega tiska, str. 96–104.
- Pahor, M. (1995). Slovenska časniška govorica v Trstu in Gorici pred drugo svetovno vojno. V B. Pavletič (ur.) *Primorski dnevnik 1945–1995*. Trst: Družba za založniške pobude, str. 10–43.
- Pirjevec, M. (2001). *Tržaška knjiga: pesmi, zgodbe in pričevanja*. Ljubljana: Slovenska matica.
- –, (2011). *Tržaški književni razgledi*. Trst: Mladika.
- Stanonik, M. (2005). *Slovensko odporiško pesništvo pod italijanskim fašizmom : (pred drugo svetovno vojno, 1920-1941)*. Nova Gorica: Goriški muzej.
- Toroš, A. (2011). *Podoba Trsta in Tržaškega v slovenski in italijanski poeziji prve polovice 20. stoletja*. Nova Gorica: Univerza v Novi Gorici.
- Troha, V. (1993). *Futurizem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Zadravec, F. (1999). Slovenska književnost II. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Žerjal, D. (2012). *Spomini in razlage o protifašističnem boju primorske mladine med vojnama*. Koper: Društvo TIGR.

9 PRILOGA

V prilogo so uvrščene vse analizirane štempiharske pesmi, saj so bili v literarni analizi večinoma zapisani samo odlomki.

Č. Č.: POMLAD

Spet bujno življenje kipeče radosti

čez vse se je zlilo

in hrupno objelo

ves svet.

O srce! ti mari ni moje mladosti?

Čemu ne ljubilo,

v ljubezni kipelo

bi spet?

Že tiho spomin noči mi prečutih

kot zarja vstaja,

ki ljubezni prebuja

svetló

in tisoč trenutkov – s cvetjem posutih –

pomladnega raja

mi zopet ponuja ljubó.

A ti, ki nekoč v večerih prelepih

si srečna drhtela

in zame živela, –

te ni ...

Na tiho poljano znamenj presvetih

te usoda je vzela in večne odela noči ...

Čin-Čaj: V KINEMATOGRAFU

Sediš,
motriš
in ždiš,
pred tabo razvija se slika, –

Živiš,

kipiš,

trpiš

z osebo ki v njej se premika.

Živi,

vrvi,

brzi

pred dušo tvojo magičen sen,

hiti,

zbeži,

ga ni,

ko iz dvorane ti stopiš ven ...

Ben-Dan: SAM V POMLADI

Že v gaju ptički dve
sta gnezdo si zgradili.

zedinjeni obe

se bodeta ljubili.

Metuljčka bila dva,

na cvetu se objela.

Kot eden tam oba

v sreči obsedela.

V naravi parčkov sto
Se srečnih je združilo –
Le moje srce bo
samotno se solzilo.

Ben-Dan: BLAGOR TEBI

Blagor tebi, da si slep.
Blagor tebi, da si gluhi.
Ti ne gledaš v grdi svet
in ne slišiš: »Očka, kruh!«

Blagor tebi, če si sit,
v hudi suši pa napit:
Ti ne čutiš nič gorja,
srečni človek brez duha.

Ben-Dan: POET ORAČ

Duh mu orje trda tla,
pero mu seje pesem – zrnje.
Boljše zrnje domu da,
čisti z njim grdo trnje.

Tuje trnje z njive rije,
v ogenj meče ga na kup,
da beseda čista klije,
oživi nam novi up.

Čisto zrnje – pesmi zlate
v srčne brazde nam sadi,

puščo spremeni v trate,
ljubezni cvet za dom zori.

Trda srca – poetu njive
rodijo večkrat le plevel;
so ko skale trde, sive,
kjer dober sad bo težko uspel.

A ko v srce mehko mahne,
kar sadi, to zeleni;
pesem zlata ne usahne,
sad obilni nam rodi.

Ben-Dan: BISER
Kadar školjko bol zadene,
v njej se zvija in trpi;
solze toči – mučne pene –
iz njih se biser porodi.

Gleda biser mož nevedni,
dvomljivo vreden se mu zdi;
šteje k stvari ga ničvredni,
zakladu ne, ki se blišči.

Ko poetu bolečina
vso dušo tužno zagreni,
v njej rodi se lepa rima,
iz rime biser zablišči.

Pesem čita mož nevedni,
nepotrebna se mu zdi;
ne umeva duh mu bedni,
kako poeta to boli!

Ben-Dan: DUH JUNAKA

Na mirnem domovju
plamen se dvigne,
po tihem grobovju
v noč temno švigne.

Leti čez daljavo,
da vnel bi srce,
na kraško planjavo
iskat si ga gre.

A srca tam spijo,
v njih iskre ni;
le tiho trpijo
brez upa vse dni.

Jih plamen goreči
zdramit ne more,
vnet ogenj žareči
svobodne zore.

V temi valuje,
se zdi, da ječi;
nad srci žaluje,

nad njimi trpi ...

Ben-Dan: TRUDNOST

Pozabljena doba življenja,
polna sončnih nad, hrepenenja,
že daleč si kot čarobne sanje!

Le kakšenkrat iz tvojih daljin
še medel spomin
priplava mi v trudno spanje.

Temni dnovi se tiho vrste,
kapajo pelin v trudno srce,
ki v temnih slutnjah umira.

V dolgih nočeh
v sanje se vijejo,
kujejo, bijejo
kot skriti greh,
ki upe o zarji podira.

Ben-Dan: DA BI VERJEL

Da bi verjel v kralja Matjaža
in sanje prostosti,
upe mladosti, –
pa ne verujem ...

Sužnjev klic čujem,
ki temen kot noč,
krvavo vpijoč

mi trudne ure napaja ...

Ben-Dan: ŠTEMPIHARSKA

Za krute okove ni nam mar,
težeče naše dni,
svobode zlate sinji žar
v bodočnost nam sveti.

Kaj to, če hudi blisk in grom
sovražno zabobni,
ljubezen naša čuva dom,
zaman vihar rohni.

Štempihar kakor hrast stoje
v nevihti, ki vihra,
njegova pesem se glasi
nad tuge in gorja.

Le bij, nevihta temna, bij,
močno stojimo mi,
tem lepši bo nam sonca sij
bodočih naših dni!

Ben-Dan: NENAPISANA PESEM

Iz skritih globin,
neizraznih milin
je struna zapela
in z zvoki objela srce.

Mili akordi, golobi beli,
so tiho se vzpeli
v daljavo.
Po beli poli
pa črni in goli
so legali črni znaki
kot nemi mrtvaki
na snežno planjavo ...

Treščil pero sem ob tla
in sam nemo čul
vso pesem skrivnostno srca.
In v veter sem polo razsul, –
– na poli kup mrtvih besed ...

Ben-Dan: TRŽAŠKI BORI
Vsak večer
v kraški mir
med bori gre tihi šepet,
ki trpko nam spet
žalne zgodbe ponavlja.

Ko sonce v mrak se poslavlja
in v slednjih pozdravih gori,
na morju je kri
in z njo oškropljena
je borov obleka zelena.

Skrivnostno v mraku zašumljajo,
na novo v grozi vztrepetajo,
kot kadar kri junaška
v zori je razlila
in napojila
v robstvu tla je kraška.

Ko noč vse okoli objema
in nemo zvezde brlijo,
še huje
žalost srce prevzema,
ko čuje,žar bori šumijo, šumijo ...

Milovan: ČEMU

Vsiljuje pogosto se meni vprašanje:
čemu sploh živimo vse stvarce mi revne,
čemu je potrebno to naše trpljenje,
čemu so potrebne nam muke duševne?

Vprašanje se tega prav rad bi izognil,
dneve jasnejše jaz rad bi preživel;
turobne bi misli prav rad vse zavrnil. –
srečen kot drugi bi rad se nazivljal.

A sojeno meni ni tako življenje –
odkazano vedno mi je le trpljenje,
zaman je zatorej mi vse hrepenenje,
je upanje meni zaman in hotenje.

Se vedno in vedno vprašanje mi vrača,
pogosto ovira mi posle vsakdanje.
odločnost mi maje in srečo odvrtača:
češ, vsi ideali so prazne le sanje.

Od jutranje zore do zarje večerne
jih vidim v sanjah, v urah nespanja,
vabljive device – objestne prešerne:
device te – misel so, ki me preganja:

»Raz sebe ti vrzi skrbi vse moreče,
otresi odločno predsodkov se praznih. –
V novem življenju poišči si sreče,
ogibaj občutkov se, misli poraznih!«

Slediti sem sklenil devicam vabljivim,
sem hrbet preteklosti svoji obrnil.
Zaupal vdano očem očarljivim ...
a kmalu na prejšnjo sem pot se povrnil:

Ni mogla duševnost mi tega prenesti,
kar svet mi je »lepega« kazal, obečal ...
Značajnost bi svojo prej moral pregnesti
in zdaj bi gotovo visoko se kretal ...

Ben-Dan: VIZIJA

Videl sem jih tudi to noč,
ko nemi so ležali
in srca kazali razklana.

Okoli njih pa črn obroč –
zdivjani broj druhali
in kraška kamnata poljana.

Videl sem jih, spoznal
in vztrepetal ...

»Le glej, tu rane so krvave«,
od štirih eden se je dvignil,
»tam znak svetega je Save«,
in v črn obroč je mignil.

Ben-Dan: PESEM V NOČ

V večerni mir
tvoj glasovir
je pesem preprostosti
zapel,
me v sanje radosti
odel
in lepe zbudil mi spomine,
ki tam iz daljine
so tiho pripluli ...

Kot ptički beli
so akordi se vspeli
v daljavo.
Njih gib svetlih kril
je spet obudil
o zarji mi misel

sanjavo.

A ko zadnji zvok
spod tvojih rok
kot ptič zaostali
se tih je zbudil v daljavi,
kaplja srebrna,
v njej misel črna,
je legla v moje oči ...

Ben-Dan: LIPI

Pri vaški cerkvi dolgo let
v vetru pošumevaš,
kot tajne pesmi blag šepet
v srce mi prepevaš.

Neviht rohnečih sto in sto
čez vas je že vihralo,
posulo jo, a ti, drevo,
nesmrtno si ostalo.

In si pognalo zopet cvet,
na novo zašumelo,
zorane njive zrlo spet
in deda hišo belo.

In ko je prišla zvezdna noč,
pod tabo spet zarajal
v kolu narod je pojoč,

te kresa svit obdajal.

A zdaj je spet zlovešč oblak
nad domom se razgrnil,
da ga odel je nemi mrak,
mu robstvo tužno vrnil.

Na novo ljube pesmi spev
pod tabo je usahnil,
le tuge čuješ nem odmev –
in kresa soj je ugasnil ...

Le ti, drevo košatih vej,
v prostosti še samevaš
in lepše kakor nikdar prej
nje zarjo mi opevaš.

Ti morda veš, da kot некоč
spet prost bo rod prepeval,
da kola spev donel bo v noč,
in kres te spet obseval.

Zato v tišini tvoj šepet
s tolažbo me napaja,
ker v srcu zbuja nado spet,
da prosta zarja vstaja ...